

561.

PAPERILTA PÄÄTTEELLE

Päätetaitto ja toimittajan työn muutokset
sanomalehti Keskisuomalaisessa

Sirpa Koivisto
Journalistiikan pro gradu -työ
Viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 1998

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Sirpa Koivisto	
Työn nimi Paperilta päätteelle - Päätetaitto ja toimittajan työn muutokset sanomalehti Keskisuomalaisessa	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji Pro gradu -työ
Aika Huhtikuu 1998	Sivumäärä 64
Tiivistelmä - Abstract <p>Päätetaittoon siirtyminen on ollut suurimpia mullistuksia sanomalehdissä 1990-luvulla. Muutos alkoi jo 1980-luvun lopulla ja vuoteen 1997 mennessä elektroniseen sivuntekojärjestelmään on siirrytty useimmissa sanomalehdissä. Päätetaiton myötä taitto siirtyi latomosta toimitukseen ja taittamisesta tuli entistä keskeisempi osa toimittajan työtä.</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten toimittajat suhtautuvat päätetaittoon, millä tavoin työ on muuttunut päätetaittoon siirtymisen jälkeen sekä mitä hyviä ja huonoja puolia päätetaittoon liittyy. Tutkimus koski myös kirjatyöntekijöitä, mutta aihetta tarkasteltiin pääosin toimittajien näkökulmasta.</p> <p>Tutkimuksen kohteena oli sanomalehti Keskisuomalainen, jossa päätetaittoon siirryttiin kokonaisuudessaan vuonna 1994. Tutkimusmenetelminä käytettiin sekä kyselytutkimusta että teemahaastattelua. Kyselytutkimus tehtiin 54 toimittajalle ja kirjatyöntekijälle, joista kyselyyn vastasi 37. Teemahaastatteluun osallistui 14 toimittajaa ja kirjaltajaa.</p> <p>Keskisuomalaisessa päätetaittoon suhtaudutaan pääosin myönteisesti. Sekä toimittajat että kirjaltajat pitävät uutta järjestelmää nopeana, joustavana ja helppona. Päätetaitto on mielekäs osa toimitustyötä. Taittamisesta on tullut kuitenkin entistä merkittävämpi osa toimittajan työtä. Toimittajien mielestä työmäärä ja vastuu ovat lisääntyneet, eikä juttujen kirjoittamiseen ole yhtä paljon aikaa kuin ennen. Taittaminen oman päätteen ääressä koetaan myös yksinäiseksi. Kontaktit muihin työtovereihin ovat vähentyneet. Epäkohdista huolimatta useimmat toimittajat ja kirjaltajat pitävät päätetaittoa selvästi parempana järjestelmänä kuin vanhaa ns. puukkotaittoa. Taittaminen päätteellä on lisännyt työmotivaatiota ja vain harva haastateltava on kokenut työnsä muuttuneen kielteisesti.</p>	
Asiasanat taitto, paperitaitto, päätetaitto	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto/Tourulan kirjasto	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

1	TAITTO SIIRTYY LATOMOSTA TOIMITUKSEEN	1
1.1	Mitä taitto on?	1
1.2	Päätetaitto syrjäyttää paperitaiton	2
1.3	Kuka taittaa?	4
1.4	Kolmikantasopimus helpotti päätetaittoon siirtymistä	6
2	MITÄ SANOMALEHTIMIES-/JOURNALISTI-LEHDESSÄ KIRJOITETTIIN PÄÄTETAITOSTA	10
2.1	Työnjako ja työehtosopimuskeskustelut puhuttavat	10
2.2	Työnjaon järjestäminen toimituksessa	11
2.2.1	Kirjatyöntekijöiden näkökulma	11
2.2.2	Toimittajat ja päätetaitto	12
2.3	Päätetaitto ja toimittajan työn muutokset	13
2.4	Yhteenveto	15
3	KESKISUOMALAINEN SIIRTYY PÄÄTETAITTOON	16
4	TUTKIMUKSEN TARKOITUS	20
4.1	Päätetaiton vaikutukset Keski-suomalaisessa	20
4.2	Aineiston hankinta	21
4.2.1	Aineistonhankintamenetelmät	21
4.2.2	Kyselytutkimuksen rakenne ja analysointi	22
4.2.3	Teemahaastattelu	24

5	KYSELYTUTKIMUS PÄÄTETAITOSTA	27
5.1	Vastaaajien taustamuuttajat	27
5.2	Vanha taittojärjestelmä vastaan päätetaitto	28
5.3	Päätetaiton vaikutukset toimitustyöhön	30
5.4	Päätetaitto ja toimituksen ilmapiiri	33
5.5	Yhteenveto	34
6	HAASTATTELUAINEISTON KÄSITTELY	36
6.1	Haastateltavien esittely	36
6.2	Päätetaiton hyvät ja huonot puolet	39
6.3	Vastuu kasvoi, mutta työmotivaatio lisääntyi	46
6.4	Yhteistyössä ei ole suuria ongelmia	51
7	PÄÄTETAITTO ON MIELEKÄS OSA TOIMITUSTYÖTÄ	54
	LÄHDELUETTELO	62
	LIITTEET	

1 TAITTO SIIRTYY LATOMOSTA TOIMITUKSEEN

1.1 Mitä taitto on?

Journalistiikan sanasto määrittelee taiton painotuotteen tai sen yksittäisen sivun typografis-taiteelliseksi hahmotteluksi tai sommitteluksi. Painettavaksi tarkoitettu aineisto, tekstit ja kuvat, asemoidaan eli sijoitetaan lehden sivuille järjestykseen, joka ohjaa lukijaa lehden sisällön omaksumisessa.¹

Taitto on lehden ulkoasun toteutusta ja sen tehtävänä on luoda lehden sivuista kokonaisuus, joka houkuttelee lukijaa lukemaan lehteä. Taiton avulla sivulle tuleva aineisto arvotetaan niin, että olennaisemmat asiat erottuvat vähemmän merkityksellisistä asioista.² Taitto on tärkeä osa viestintää, jonka tarkoituksena on auttaa lukijaa ymmärtämään sanomalehden välittämää informaatiota.³

Taittotyylit ovat vaihdelleet ajan ja trendien mukaan. Eri-
laisia taittotyylejä ovat muun muassa dynaaminen taitto, jossa ulkoasu vaihtelee uutisarvon mukaan, lohkotaitto, jossa jutut ja kuvat taitetaan lohkoina ja sirkustaitto, jossa sivun eri elementit ovat epäjärjestyksessä.⁴ Suomessa

¹ Kuutti 1994, 87

² Henning, Ojala, Pellinen 1988, 5, 51

³ Moen 1984, 18

⁴ Henning, Ojala, Pellinen 1988, 54-55

sanomalehdet siirtyivät lohkotaittoon 1960- ja 1970-luvun vaihteessa.⁵ Vielä 1980-luvulla taitto oli käytännössä palstaksi ladotun pitkän tekstin leikkaamista sopivaan pituuteen ja määrätylle palstaleveydelle. Tekstin ja kuvien sijoittaminen sivulle tapahtui käsin. Niinpä taittotapaa kutsuttiinkin puukko- tai saksitaitoksi. Hyvin usein puhuttiin myös paperitaitosta.⁶

1.2 Päätetaitto syrjäyttää paperitaiton

Paperittomasta sivutaitosta haaveiltiin Suomessa jo 1970-luvun alussa. Ensimmäinen elektroninen sanomalehden sivutaittojärjestelmä valmistui 1971, jonka jälkeen valmistajat rakensivat toinen toistaan kehittyneempiä järjestelmiä. Sanomalehdet eivät kuitenkaan olleet innokkaita siirtymään uuteen tekniikkaan. Sivutaittojärjestelmien sovittaminen lehtitalojen teksti- ja ilmoitusjärjestelmiin oli vaikeaa, eikä lehdissä oltu vielä valmiita niihin organisaatiomuutoksiin, joita päätetaittoon siirtyminen olisi merkinnyt.⁷

Vasta tekniikan kehittyminen on mahdollistanut päätetaiton yleistymisen 1990-luvulla. Päätetaiton myötä taitto siirtyi latomosta toimitukseen, jossa sanomalehden sivut koottiin alusta loppuun päätteän äärellä. Näyttöpäätokuva korvasi paperisen sivupohjan. Demari oli ensimmäisiä uuteen sivu-

⁵ Mervola 1995, 280

⁶ Kotilainen 1991, 157

⁷ Enlund 1992, 13

taittoon siirtyneistä sanomalehdistä. Demaria taitettiin elektronisesti jo vuoden 1991 alusta. Muutoksen syinä olivat muun muassa aikataulun nopeuttaminen, kustannusten säästäminen ja yhteisten sivujen tekeminen Pohjanmaan Demarin kanssa.⁸ Seitsenpäiväisistä lehdistä kehityksen kärjessä kulki Itä-Savo, joka valmistettiin kokonaan päätteellä vuoden 1992 lopulla.⁹ Kaikissa merkittävimmissä sanomalehdissä oli tehty jonkin suuntaisia sivutaittoratkaisuja jo 1990-luvun alussa, jolloin taittojärjestelmiä kokeiltiin tai päätetaiton käyttöönottoa valmisteltiin toimituksissa.¹⁰

Tärkeimpiä päätetaittoon siirtymisen syitä ovat olleet kustannussäästöt sekä raaka-aineiden että työvoiman osalta, työn nopeutuminen, turhien toimintojen karsiminen, taiton suunnittelun ja muutosten tekemisen helppous. Esimerkiksi Demarissa kustannuskysymykset pakottivat miettimään lehden uusia vaihtoehtoja. Säästöjä oli etsittävä toimituksesta ja lehden valmistuksesta, koska jakelukustannuksista ei voinut tinkiä.¹¹ Kansan Uutisissa päätetaittoon siirtyminen alensi kustannuksia niin paljon, että lehden olemassaolo pystyttiin turvaamaan.¹²

⁸ Tala 1990, 9

⁹ Laine 1993 (1), s 10-11

¹⁰ Toivola, Helle 1992, liite, 1-2

¹¹ Kangas 1991, 6

¹² Laine 1993 (2), 10

1.3 Kuka taittaa?

1970-luvulle saakka toimitus ei juuri suunnitellut lehden sisäsivujen ulkoasua. Etusivusta toimitussihteeri piirsi valmiin taittomallin. Jotkut erityissivut saatettiin suunnitella toimituksessa, mutta uutissivun latomon taittaja kokosi valmiina olevasta aineistosta.¹³ Suurin osa teksteistä ja kuvista kulki lehteen toimitussihteerin kautta.¹⁴

Suurimmissa lehdissä taitto hajaantui 1960- ja 1970-luvuilla ja osastot alkoivat myös itse taittaa sivujaan.¹⁵ Toimitustyön eriytyminen oli alkanut jo sodan jälkeen. Toimitukset jakautuivat yhä useampiin osastoihin ja toimittajat erikoistuivat journalismin osa-alueille.¹⁶ Taittovuoro oli toimituksissa yleensä kiertävä. Iltavuorossa olevat toimittajat käsittelivät seuraavan päivän lehteen tulevat tietotoimistojen ja oman toimituksen jutut, määrittivät juttujen typografian ja suunnittelivat taittomallin latomoa varten. Vain joissakin suurimmissa lehdissä oli erityisiä taittosihteereitä, jotka keskittyivät yksinomaan taiton suunnitteluun.¹⁷ 1970-luvulla esimerkiksi Hufvudstadsbladetissa oli paratisivun taittoon keskittynyt layout-toimittaja ja vuonna 1976 sekä Helsingin Sanomiin että Uuteen Suomeen palkattiin

¹³ Henning, Ojala, Pellinen 1988, 61

¹⁴ Mervola 1995, 292

¹⁵ Mervola 1995, 293

¹⁶ Salminen 1988, 254

¹⁷ Henning, Ojala, Pellinen 1988, 61

yksinomaan ulkoasusuunnittelusta vastaava toimittaja. Helsingin Sanomia ja Uutta Suomea lukuun ottamatta muihin sanomalehtiin ei 1970-luvulla palkattu päätoimisia ulkoasusuunnittelijoita.¹⁸

Sanomalehden sivunvalmistusosastolla perinteinen työnjako oli tekniikan määräämä. Yksi ja sama henkilö ei voinut hallita sivunvalmistuksen kaikkia työvaiheita. Paperitaiton aikana toimittajat vastasivat sivujen suunnittelusta, kirjaustyöntekijät käytännön taittotyöstä.¹⁹ Uusi tekniikka mullisti työtehtäviä ja työnjakoa. Päätetaiton myötä yksi henkilö saattoi toimituksesta käsin tehdä kaikki sivunvalmistukseen liittyvät työt. Saman näyttöpäätteen ääressä toimittaja pystyi käyttämään tekstinkäsittelyohjelmaa jutun kirjoittamista ja muokkaamista varten, kuvankäsittelyohjelmaa kuvan käsittelyä varten sekä taitto-ohjelmaa sivun suunnittelua ja koaamista varten.²⁰

Päätetaitto merkitsi työnjaon määrittelemistä uudelleen, kun taitto siirtyi latomosta toimitukseen. 1980- ja 1990-luvun vaihteessa Suomen Sanomalehtimiesten Liiton (vuodesta 1993 Suomen Journalistiliitto), Suomen Kirjatyöntekijöiden Liiton (vuodesta 1997 Viestintäalan ammattiliitto) ja Graafisen Teollisuuden Työnantajaliiton (vuodesta 1993 Graafisen Teollisuuden Liitto) välillä sovellettiin vielä ns. kolmikanta-

¹⁸ Mervola 1995, 295-296

¹⁹ Enlund 1992, 25

²⁰ Enlund 1992, 25-26

sopimusta, jonka mukaan atk-pohjaisten sivuntekojärjestelmien käyttö kuului pääasiassa kirjatyöntekijöiden tehtäviin.²¹

Käytännössä lehdissä sovittiin paikallisesti, miten taitto kussakin toimituksessa järjestettiin toimittajien ja kirjatyöntekijöiden kesken. Puitesopimuksen mukaan voitiin paikallisesti sopia myös siitä, että toimittajat taittoivat päätteellä.²² Esimerkiksi Demarissa päätetaittoon siirtymisestä käytiin pitkät ja perusteelliset neuvottelut, joihin osallistui edustajia niin kustantajien, painon, toimitusosaston kuin kirjatyöntekijöiden puolelta. Alussa asetelma oli se, että toimittajat halusivat taittaa itse, kun taas kirjatyöntekijät halusivat tehdä kaikki sivut painon puolella. Lopputulos oli se, että toimitukseen siirettiin kolme kirjatyöntekijää.²³ Myös Kouvolan Sanomissa toimitukseen otettiin kirjatyöntekijöitä avuksi taittotyöhön.²⁴

1.4 Kolmikantasopimus helpotti päätetaittoon siirtymistä

Uuden toimitustekniikan käyttöönotossa Suomi on ollut edelläkävijä Euroopassa. Toimituksellisia tekstinkäsittelyjärjestelmiä käytettiin suomalaisissa sanomalehdissä jo 1970-luvulla. Tyrvään Sanomat oli vuonna 1974 ensimmäisiä sanoma-

²¹ Toivola, Helle 1992, 3, 11

²² Toivola, Helle 1992, 11

²³ Tala 1990, 9

²⁴ Laine 1993 (3), 13

lehtiä Euroopassa hyödyntämässä uusinta toimitustekniikkaa. Kymmenisen vuotta myöhemmin tekstinkäsittelyjärjestelmän olivat omaksuneet lähes kaikki suomalaislehdet.²⁵

Uuden tekniikan käyttöönotto on suomalaisissa toimituksissa tapahtunut ilman suurempia erimielisyyksiä ja yhteenottoja, päinvastoin kuin esimerkiksi Englannissa, jossa sanomalehtien työntekijät ovat useasti lakkoilleet omien oikeuksiensa puolesta. Australialaisen lehtikeisarin Rubert Murdochin omistamassa The Timesissa selkkauksia on syntynyt aika ajoin. 1970-luvun lopulla pelko uuden tietokoneperusteisen painatustekniikan vaikutuksesta työllisyyteen aiheutti levottomuutta työntekijöiden keskuudessa ja rettelöitä ammattiliittojen kanssa. Seurauksena oli korpilakkoja ja työn hidastamista. Vuonna 1980 toimittajat menivät lakkoon palkkaselkkauksen takia.²⁶

Suomessa äärimmäisiltä painostuskeinoilta on vältytty uutta tekniikkaa sisään ajettaessa toimituksiin. Tähän on osaltaan vaikuttanut suomalainen työmarkkinapolitiikka, jonka ansioista asioista on kyetty keskustelemaan ja sopimaan työnantaja- ja työntekijäliittojen kesken. Sanomalehtialalla Graafisen Teollisuuden Työnantajaliiton (vuodesta 1993 Graafisen Teollisuuden Liitto), Suomen Kirjatyöntekijöiden Liiton (vuodesta 1997 Viestintäalan ammattiliitto) ja Suomen Sanomalehtimiesten Liiton (vuodesta 1993 Suomen Journalistiliitto)

²⁵ Löyttyniemi 1988, 400

²⁶ Torvinen 1982, 89-90

välisellä kolmikantasopimuksella on sovittu sekä toimituksellisen tekstinkäsittelyjärjestelmän että atk-pohjaisen taittojärjestelmän käytöstä toimituksissa.²⁷ Jo 1970-luvun alkupuolella Suomen Kirjatyöntekijöiden Liitto ja Suomen Sanomalehtimiesten Liitto keskustelivat siitä, miten uuden tekniikan käyttöönottoon pitäisi suhtautua. Vuonna 1977 syntyi ensimmäinen kolmikantasopimus, joka mahdollisti tekstinkäsittelyjärjestelmien hyväksikäytön toimituksissa.²⁸

Ensimmäiset täsmälliset ilmaukset päätetaitosta kirjattiin puitesopimukseen vuonna 1988. Sopimuksen mukaan elektronisten sivuntekojärjestelmien käyttö kuului pääsääntöisesti kirjatyöntekijöiden tehtäviin. Paikallisesti voitiin sopia myös siitä, että toimittajatkin taittavat päätteellä. Kuitenkin päätösvalta juttujen ja sivujen ulkoasusta ja lehden kokonaissuunnittelusta kuului toimitukselle. Paikallisesti voitiin siis sopia monenlaisista työnjakomalleista. Kolmikantasopimuksen periaatteita sovellettiin päätetaitossa vuoteen 1995, jolloin puitesopimuksesta luovuttiin. Sen tilalle työehtosopimukseen hyväksyttiin liite, jonka mukaan kone- ja laitehankinnoista sekä henkilöstöjärjestelyistä sovitaan työpaikoilla yhteistoimintamenettelyllä.²⁹

Päätetaiton osalta Suomen Journalistiliiton tärkeimpiä tavoitteita on ollut säilyttää vastuu lehden ulkoasusta toimi-

²⁷ Hemanus 1988, 435

²⁸ Kalervo Toivolan haastattelu 1.12.1997

²⁹ Kalervo Toivolan haastattelu 1.12.1997

tuksella. Kuka taiton viime kädessä tekee, on lehdissä järjestetty eri tavalla, mutta vastuu taitosta on toimittajalla. Journalistiliitto pyrkii valvomaan myös sitä, ettei päätetaitto aiheuta toimitustyöhön kohtuuttomia huononnuksia. Suurin epäkohta koskee liiton mielestä toimittajien palkkausta, jonka parantamisessa ei ole onnistuttu toivotulla tavalla, vaikka päätetaittoon siirtyminen on merkinnyt työmäärän ja vastuun kasvamista.³⁰

Viestintäalan ammattiliiton päätavoite on ollut turvata alan työllisyys. Puitesopimuksen ollessa vielä voimassa työttömyys pysyi kurissa ja kirjatyöntekijöitä pystyttiin sijoittamaan lehdissä uusiin tehtäviin. Puitesopimuksesta luopumisen jälkeen työehtosopimuksessa on edelleen maininta siitä, että taittaminen päätteellä kuuluu pääsääntöisesti kirjatyöntekijöiden tehtäviin. Taittotyötä tekevät kirjaltajat työskentelevät toimituksen johdon alaisuudessa. Viestintäalan ammattiliiton mielestä päätetaitto on kuitenkin luisumassa yhä enemmän toimittajien käsiin, eikä lehdissä ole vältytty irtisanomisilta. Tekniset muutokset, ei yksin päätetaitto, ovat vähentäneet rajusti ammattiliittoon kuuluvien työntekijöiden määrää.³¹

³⁰ Kalervo Toivolan haastattelu 1.12.1997

³¹ Pekka Lahtisen haastattelu 4.12.1997

2 KESKUSTELU PÄÄTETAITOSTA SANOMALEHTIMIES-/JOURNALISTI-LEHDESSÄ

2.1 Työnjako ja työehtosopimuskysymykset puhuttavat

Miten toimittajien oma ammattilehti Sanomalehtimies (vuodesta 1993 Journalisti) suhtautui siihen muutokseen, mitä elektroninen sivunvalmistus merkitsi käytännön sanomalehtityössä? Sanomalehtimies-/Journalisti-lehdessä julkaistiin vuosina 1989 - 1994 yhteensä 40 päätetaittoa koskevaa kirjoitusta. Kuuden vuoden ajanjakso on merkittävä siksi, että päätetaittoa kokeiltiin sanomalehdissä ensimmäisen kerran 1980-luvun lopulla ja lopullisesti päätetaittoon siirryttiin muutamissa lehdissä 1990-luvun alussa. Vuonna 1994 järjestelmä oli vakiintunut useimpiin päivälehtiin.

Päätetaiton vaikutukset heijastuivat voimakkaasti sekä toimituksiin että latomoihin. Työntekijäryhmien välillä keskeiseksi kysymykseksi muodostui työnjako. Kuuluuko taitto toimittajille vai kirjatyöntekijöille? Kirjatyöntekijät pelkäsivät työpaikkojensa puolesta ja toimittajat eivät halunneet luopua oikeudestaan päättää ulkoasusta ja sivujen suunnittelusta.³² Työnjako ja siihen oleellisesti liittyvät työehtosopimuskysymykset olivat ajanjakson aikana näkyvämmiin esillä alan ammattilehdessä kuin mikään muu päätetaittoa koskeva asia.

³² Ylönen 1991, 8

2.2 Työnjaon järjestäminen toimituksessa

2.2.1 Kirjatyöntekijöiden näkökulma

Päätetaittoon siirtymisen jälkeen työnjako ja työtehtävät oli määriteltävä lehdissä uudelleen. Alkuvaiheessa tilanne oli uusi ja hämmentävä. Kirjatyöntekijät kokivat järjestelmän lisäävän epävarmuutta työn jatkuvuudesta. Taiton siirtyminen toimituksiin vei periaatteessa vanhan ammatin alta.³³ Sivutaiton vaikutuksia työnjakoon toimittajien ja kirjatyöntekijöiden kesken pohdittiin monissa paikallisten sanomalehtimiesyhdistysten jäsentilaisuuksissa. Ongelmat olivat selviä: miten taata kirjatyöntekijöiden työllisyys, miten voidaan perustella palkkaerot, jos toimittajat ja kirjatyöntekijät tekevät rinnakkain samaa työtä?³⁴ Huoli kirjatyöntekijöiden asemasta ja työtilanteesta oli vielä vuonna 1993 Journalisti-lehdessä näkyvästi esillä. Asia nousi aina uudelleen pinnalle, kun uusia lehtiä siirtyi päätetaittoon.

Kouvolan Sanomia koskeneessa artikkelissa kirjatyöntekijöiden päaluottamusmies Risto Tiukkanen kertoi huolensa siitä, miten syrjään jääneet kirjatyöntekijät ovat epävarmoja tulevaisuudestaan. Mitä tapahtuu, kun toimittajat tekevät lehden, eikä koulutusta voida antaa yhtä aikaa kaikille.³⁵ Myös Kirjaliiton kanta oli Journalistissa vahvasti esillä. Kirja-

³³ Tala 1990, 9

³⁴ Kortelainen 1991, 9

³⁵ Laine 1993, 12-13

työntekijöiden edustajakokous korosti vuonna 1993 vielä voimakkaasti, että päätetaitto kuuluu ensisijaisesti kirjaltajille kolmikantasopimuksen periaatteen mukaisesti.³⁶

2.2.2 Toimittajat ja päätetaitto

Toimittajat jäivät työnjakokeskustelussa selvästi kirjatyöntekijöiden varjoon. Vaikka toimittajienkin työnkuva muuttui melkoisesti, työpaikat eivät olleet vaakalaudalla kuten latomon taittajilla. Journalisti-lehden olisi kuitenkin odottanut kiinnostävän enemmän huomiota toimittajien kokemuksiin ja näkemyksiin uudesta tekniikasta. Toki paikallisten jäsenyhdistysten kokouksista ja tilaisuuksista oli lehdessä juttuja. Esimerkiksi Etelä-Suomen Sanomalehtimiesyhdistyksen opintotilaisuudessa pohdittiin muun muassa toimituksen työmäärän lisääntymistä ja koulutusta.³⁷ Yksittäisten rivitoimittajien mielipiteitä sai lehdestä sen sijaan turhaan etsiä. Ainoa päätetaittoa koskeva alakertakirjoitus koski toimittajien palkkausta. Martti Ratia Keski-suomalaisesta oli sitä mieltä, ettei toimittajien ole syytä ottaa uutta työtä vastaan, ellei siitä makseta lisää palkkaa.³⁸

Journalistiliiton kanta on ollut se, että päätösvalta juttujen ja sivujen ulkoasusta ja lehden kokonaissuunnittelusta kuuluu toimittajille, riippumatta siitä, kuka sivuja viime

³⁶ Kirjaliitto haluaa pitää... 1993, 6

³⁷ Horppu 1993, 13

³⁸ Ratia 1991, 22

kädessä taittaa.³⁹ Usein toimituksissa on päädytty siihen, että kirjatyöntekijä taittaa sivuja toimittajan ohjeiden mukaan. Lisäksi tiettyjen rutiinisivujen taitto on käytännössä jätetty kokonaan kirjatyöntekijöille.

Päävastuu taittamisesta on kuitenkin jäänyt toimittajille, mikä on lisännyt työmäärää toimituksissa. Toimittajien roolista taittajina on oltu monta mieltä. Pohjalaisen pääluottamusmies Matti Peltokangas peräänkuulutti tervettä itsekyyttä. Toimittajien pitäisi puolustaa ponneikkaammin omia etujaan, eikä tanssia Kirjaliiton pillin mukaan. Kuvolan Sanomien Hannu Maunukselan mielestä tarvitaan itsekästä solidaarisuutta. Toimittajien pitäisi vaatia kirjatyöntekijöitä avuksi toimituksiin, jotta aikaa jäisi journalistisesti olennaisiin asioihin.⁴⁰

2.3 Päätetaitto ja toimittajan työn muutokset

Kuinka paljon Sanomalehtimies-/Journalisti-lehdessä puitiin päätetaiton vaikutuksia toimittajan työhön? Onko päätetaitto muuttanut millään tavoin journalismin sisältöä? Toimittajan työ on muuttunut entistä nopeammaksi ja riippuvaisemmaksi tekniikasta. Samalla työmäärä on kasvanut. Päätetaitto kaventaa eroja reportterin, käsittelevän toimittajan, taittajan ja kirjatyöntekijän välillä. Yhä suurempi osa toimittajan työstä kuluu lehteen tulevan ja lehdestä lähtevän mate-

³⁹ Toivola, Helle 1992, 11

⁴⁰ Jaakko Rauramo arvosteli... 1993, 15

riaalin käsittelymiseen.⁴¹ Demarin toimituksen luottamusmies Petri Turunen muistutti vuonna 1990, että pahimmillaan taitto ja ulkoasu voivat tulla lehden teossa liian keskeiseksi. Sisältö on kuitenkin tärkein.⁴²

Nils Enlundin mukaan uusi tekniikka ei vaikuta journalismin sisältöön. Päätetaitto muuttaa osaltaan työmenetelmiä ja -tapoja, mutta itse journalismi ei ole millään tavoin riippuvainen käytetyistä työvälineistä. Ne saattavat jopa lisätä toimittajan mahdollisuuksia luoda entistä parempaa journalismia.⁴³

Tekniikka on edelleen vain apuväline, korostettiin päätetaittoa koskevissa pääkirjoituksissa. Koneet eivät tee lehtiä, eivätkä ohjelmia, eivät ainakaan sellaisia, joilla on vastaanottajalle merkitystä. Siihen tarvitaan journalisteja ja journalismia.⁴⁴ Journalismin olemus ja perustehtävät säilyvät ennallaan. Oikein käytettyinä uudet menetelmät voivat auttaa syventämään ja monipuolistamaan journalistista työtä.⁴⁵

Käsitys siitä, ettei esimerkiksi päätetaitto vaikuta journalismin sisältöön, ei ole yksiselitteinen. Kaikki toimitta-

⁴¹ Luostarinen 1994, 18

⁴² Tala 1990, 9

⁴³ Enlund 1994, 26

⁴⁴ Tärkein asia 1993, Journalisti, 2

⁴⁵ Sananvapauden puolesta 1994, Journalisti, 2

jatkaan eivät yhtyneet Enlundin käsityksiin. Sanomalehdissä taittovastuu on siirtynyt toimituksiin ja useimmissa lehdis- sä kirjoittava toimittaja osallistuu vuorollaan myös sivujen taittamiseen. Taiton hajauttaminen eri osastoille on merkin- nyt sitä, että hyvin usein esimerkiksi kulttuuri- tai urhei- luosaston toimittaja joutuu työvuoronsa aikana sekä kirjoit- tamaan juttunsa että taittamaan. Työmäärän lisääntymisen ja työtahdin nopeutumisen vuoksi aikaa juttujen ideoimiseen, tietojen hankkimiseen ja kirjoittamiseen jää aikaisempaa vähemmän. Seurauksena voi olla juttujen pinnallistuminen, ideoinnin väheneminen ja tutkivan journalismin jääminen ko- konaan taka-alalle. "Valtaako tekniikan palvonnan hurmoshen- ki toimittajan niin, ettei hän enää osaa jalkautua uutisjah- tiin vai saadaanko bitit pysymään työntekoa helpottavina renkeinä", kysyttiin Tampereen Sanomalehtimiesyhdistyksen kokouksessa vuonna 1994.⁴⁶

2.4 Yhteenveto

Päätetaitto on merkittävästi muuttanut lehden valmistusta 1990-luvulla. Uusi tekniikka on monella tavoin helpottanut toimittajan työtä. Toisaalta päätetaitto on tuonut uusi on- gelmia. Sen vaikutukset eivät ole heijastuneet ainoastaan toimittajiin vaan myös kirjatyöntekijöihin. Tasapainoilu toimittajien ja kirjatyöntekijöiden etujen välillä oli kes- keisesti esillä Sanomalehtimies-/Journalisti-lehdessä koko ajanjakson ajan. Pääosa jutuista käsitteli käytännön ongel-

⁴⁶ Koivisto 1994

mia, kuten työnjakoa, työllisyyttä ja koulutusta. Varsinkin kirjatyöntekijät pelkäsivät työpaikkojensa puolesta. Toimittajat olivat huolissaan työmäärän lisääntymisestä. Samalla haluttiin varmistua siitä, että vastuu lehden ulkoasusta säilyy tiukasti toimituksen käsissä. Monet toimittajatkin suhtautuivat varauksella uuteen taittoteekniikkaan. Työn teknistymisen pelättiin vaikuttavan myös journalismin sisältöön. Syvällisempi pohdinta puuttui lehdestä lähes kokonaan. Taittavien toimittajien kokemukset ja suhtautuminen uuteen muuttuneeseen tilanteeseen eivät saaneet Sanomalehtimies-/Journalisti-lehdessä paljon palstatilaa.

3 KESKISUOMALAINEN SIIRTYY PÄÄTETAITTOON

Päätetaittoon siirtyminen oli sanomalehti Keskisuomalaisessa monen vuoden projekti. Ensimmäisistä linjapäätöksistä sovittiin jo 1986, jolloin tavoitteeksi asetettiin täysin nelivärinen Keskisuomalainen, jonka valmistus tapahtuu tietokoneen avulla. Sopimukseen sisältyi päätejärjestelmä, jossa samalla päätteellä voitiin tehdä kaikki työt: kirjoittaminen, juttujen ja kuvien käsitteleminen, arkistointi ja taittaminen.⁴⁷

Toimituksessa prosessi eteni siten, että toimitukselliseen tekstijärjestelmään (TOTI) siirryttiin maaliskuussa 1989. Vuotta myöhemmin perustettiin digitaalinen tekstiarkisto ja digitaalinen kuvakeskus. Kokosivuntaiton kokeilu käynnistyi joulukuussa 1991. Kuusihenkinen kokeiluryhmä (kolme toimit-

⁴⁷ Risto Pynnösen haastattelu 13.6.1997

tajaa ja kolme kirjaltajaa) tutki ja vertaili erilaisia vaihtoehtoisia taitto-ohjelmia, joita olivat QuarkXpress, Marita ja PageMaker.

" Projektiryhmä kävi koko homman läpi. Huonoa oli se, että jouduimme kokeilemaan järjestelmiä, joita ei oltu muualla Suomessa otettu tuotantoon. Tiedonhankinta oli oma ongelmansa ja sitten oli lastentauteja sekä vaikeuksia sovittaa järjestelmiä yhteen. Koulutuksen suunnittelusta ei ollut esimerkkejä, joiden mukaan olisi voinut edetä. " ⁴⁸

Keväällä 1992 tekstiryhmä kokeili eri ohjelmilla sivupohjien tekoa, juttujen ja kuvien noutamista sekä taittamista edellisen päivän materiaalista. Samana vuonna päätettiin, että taittojärjestelmäksi tulee QuarkXpress for Windows.

Päätetaittoon siirtyminen merkitsi koko organisaation uudistamista. Latomo hävisi kokonaan ja henkilökuntaa ohjattiin muihin tehtäviin. 15 työntekijää siirrettiin latomosta toimitukseen ja osa sai paikan muun muassa markkinoinnin valmistuksessa. Ketään ei irtisanottu. Toimitukseen sijoitettua työntekijöistä kuusi kirjatyöntekijää otettiin toimittajien avuksi taittoon. Toimituksessa muutos vaikutti siten, että muutama vanhempi toimittaja siirtyi varhaiseläkkeelle.

" Muutosvastarintaa oli aika vähän. Toimitus koki päätetaiton pitkälti haasteena. Nuoremmille sopeutuminen oli helpompaa, vanhemmilla oli vanhoja

⁴⁸ Risto Pynnösen haastattelu 13.6.1997

asenteita ja oppiminen oli hitaampaa, mutta se ei ollut yleistä. Varsinaisia kieltäytymisiä, järjestelmän ulkopuolelle jäämisiä, ei ollut." ⁴⁹

Taittokoulutus alkoi maaliskuussa 1993. Kaikki toimittajat ja toimitukseen siirtyneet kirjatyöntekijät saivat kahden viikon koulutuksen, jossa toinen viikko oli teoriaa ja toinen harjoittelua. Lisäksi koulutuksen jälkeen kouluttajat toimivat taittavien toimittajien ja kirjaltajien tukihenkilöinä iltaisin parin viikon ajan. Koulutus tapahtui osastoittain siten, että ensin koulutettiin valtakunnan uutisryhmä sitten ulkomaan osasto, talous ja viimeisenä oli vuorossa urheilu.

Toimittajien ja kirjatyöntekijöiden taittovastuu on Keski-suomalaisessa jaettu siten, että toimittajat taittavat periaatteessa omat sivunsa (etusivun, kolmossivun, kotimaan sivut, osan kulttuuri- ja osan urheilusivuista, ulkomaan sivut ja taloussivut). Toimittajat taittavat myös osan erikoisliitteistä (nuorisoliite Syke ja erilaiset teemaliitteet). Kirjaltajat taittavat artikkelisivun, pulssin, osan osastojen sivuista (kotimaa, kulttuuri, urheilu), mielipidesivun, radio- ja televisio-ohjelmat sekä osan erikoisliitteistä. Kaksi kirjaltajaa työskentelee vakituisesti urheiluosastolla ja kaksi kirjaltajaa Pulssissa.

Ensimmäinen elektronisesti taitettu sivu ilmestyi Keski-suomalaisessa 23. maaliskuuta 1993 ja koko lehti taitettiin

⁴⁹ Risto Pynnösen haastattelu 13.6.1997

elektronisesti 22. syyskuuta 1994. Saman vuoden lokakuussa toteutui myös väriuudistus, jolloin Keskisuomalainen alkoi ilmestyä kokonaan nelivärisenä.

" Nykyinen valmistusjärjestelmä antaa mahdollisuuden tehdä nopeasti joustavia ratkaisuja, tehdä lehdestä sellaista kuin tapahtumat, yhteiskunnan muutos ja lukijat vaativat. Tärkeintä ei ole se, että tällä tavalla etsitään pohjaa uusille ratkaisuille, vaan luomme sellaisen organisaation, joka on herkkä mihin tahansa muutokseen." ⁵⁰

⁵⁰ Risto Pynnösen haastattelu 13.6.1997

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS

4.1 Päätetaidon vaikutukset Keskisuomalaisessa

Päätetaido on 1990-luvun suurimpia mullistuksia sanomalehdissä. Uuden tekniikan käyttöönotto on merkinnyt sitä, että taittamisesta on tullut entistä keskeisempi osa toimittajan työtä. Muutos on vaikuttanut paitsi toimittajiin myös kirjatyöntekijöihin, jotka uudistuksen jälkeen siirettiin taittajiksi latomosta toimitukseen. Muutos alkoi 1980-luvun lopulla, jolloin päätetaidoa kokeiltiin monissa sanomalehdissä. Vuonna 1997 päätetaidoon on siirrytty useimmissa lehdissä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten toimittajat suhtautuvat päätetaidoon, millä tavoin he kokevat työnsä muuttuneen ja millaisia ongelmia uuteen taittojärjestelmään heidän mielestään liittyy. Tutkimus käsittelee samoja kysymyksiä myös kirjatyöntekijöiden osalta, mutta aihetta tarkastellaan pääosin toimittajien näkökulmasta. Tutkimuksen lähtökohtana on, että taittaminen lohkaisee entistä suuremman osan toimittajan työstä, kirjoittamiselle ja muulle toimitustyölle jää entistä vähemmän aikaa ja työmäärä on lisääntynyt. Aihetta tutkitaan kolmen pääteeman kautta:

1. Päätetaido vs. puukkotaitto - hyvät ja huonot puolet
2. Päätetaido ja toimittajan työn muutokset
3. Päätetaido ja toimituksen ilmapiiri

Tutkimuskohteena on Jyväskylässä ilmestyvän sanomalehti Keskisuomalaisen toimitus. Seitsemänpäiväisessä Keskisuomalais-

sa päätetaittoon siirryttiin vuonna 1994. Ensimmäinen kokonaan elektronisesti taitettu Keskisuomalainen ilmestyi 22. syyskuuta 1994. Keskisuomalainen on valittu tutkimuskohteeksi siksi, että toimituksessa työskentelevillä toimittajilla ja kirjatyöntekijöillä on kolmen vuoden kokemus päätetaitosta, mutta muutoksesta on kuitenkin sen verran vähän aikaa, ettei vanha taittojärjestelmäkään ole vielä unohtunut. Suuren maakuntalehden toimitus on riittävän laaja, jotta tutkimuksen tekeminen on mielekästä.

Tutkimuksen alussa olen selvittänyt mitä taitolla tarkoitetaan ja milloin toimituksissa siirryttiin perinteisestä puukko- eli paperitaitosta päätetaittoon. Olen kiinnittänyt huomiota myös alan työntäjä- ja työntekijäliittojen väliseen kolmikantasopimukseen, jolla on ollut tärkeä merkitys silloin, kun uutta toimitustekniikkaa on sisäänajettu toimituksiin. Lisäksi olen läpikäynyt päätetaittoa koskevia kirjoituksia Sanomalehtimies-/Journalisti-lehdessä selvittääkseni, millaista keskustelua päätetaitosta käytiin toimittajien omassa ammattilehdessä. Ajanjaksoksi olen valinnut vuodet 1989-94, jolloin keskustelu oli Sanomalehtimies-/Journalisti-lehdessä vilkkaimmillaan.

4.2 Aineiston hankinta

4.2.1 Aineistonhankintamenetelmät

Tutkimus perustuu kirjalliseen aineistoon sekä kysely- ja haastattelututkimukseen. Tutkimuksen alkuosassa oleva

puitteiden luonti on koottu taittoa ja päätetaittoa koske-
vasta kirjallisuudesta sekä vuosien 1989-94 aikana Sanoma-
lehtimies-/Journalisti-lehdessä julkaistuja päätetaittoa
koskevista kirjoituksista.

Empiirinen aineisto on kerätty kyselytutkimuksen ja teema-
haastattelujen avulla. Kyselytutkimus (liite 1) jaettiin
Keskisuomalaisen toimittajille ja toimituksessa työskentele-
ville kirjatyöntekijöille. Kyselytutkimuksen kysymykset oli-
vat kaikille samat ja tutkimukseen vastattiin nimettömänä.
Kyselytutkimuksen jälkeen päätetaittoa koskevaa tutkimusta
jatkettiin teemahaastatteluilla.

4.2.2 Kyselytutkimuksen rakenne ja analysointi

Kyselytutkimuksen tarkoituksena oli pohtia päätetaiton hyviä
ja huonoja puolia, nostaa esiin mielipiteitä ja mahdollisia
ongelmia ja kiistakysymyksiä teemahaastatteluja varten. Ky-
selytutkimuksessa pyrittiin löytämään vastauksia olennaisim-
piin päätetaittoa koskeviin kysymyksiin. Kyselytutkimuksen
etuna on se, että tutkimukseen osallistujat voivat vastata
kysymyksiin nimettöminä. Lisäksi kysymykset ja annetut vas-
tausvaihtoehdot ovat kaikille samat, vastaaja voi rauhassa
miettiä kysymyksiä, eikä haastattelija pääse millään tavoin
vaikuttamaan vastauksiin. Toisaalta kyselyn heikkoutena on
se, että kysymysten määrä on rajallinen ja vastausprosentti
voi jäädä alhaiseksi.⁵¹ Päätetaittoa koskevassa tutkimuk-

⁵¹ Jyrinki 1977, 25

sessä pelkkä kyselytutkimus Keskisuomalaisen toimittajille ja kirjatyöntekijöille ei olisi riittänyt analysoitaessa päätetaiton vaikutuksia toimituksessa, siksi teemahaastattelu oli välttämätön jatke kyselytutkimukselle.

Kyselytutkimus tehtiin 54 Keskisuomalaisen toimittajalle ja kirjatyöntekijälle maaliskuun 1997 aikana. Tutkimus ei koskenut aluetoimittajia, lyhyessä työsuhteessa olevia määräaikaistoimittajia, avustajia eikä harjoittelijoita. Kyselyyn vastasi 37 toimittajaa ja kirjatyöntekijää. Vastausprosentti jäi 68,5:een.

Kyselylomakkeessa oli 28 väitettä, jotka oli jaettu kolmeen pääteemaan. Väitteet 1-8 koskivat suhtautumista päätetaittoon sekä päätetaiton hyviä ja huonoja puolia. Väitteiden 9-19 avulla selvitettiin, miten päätetaitto on vaikuttanut toimittajan/kirjaltajan työhön ja väitteet 20-28 käsittelivät päätetaiton vaikutusta työilmapiiriin. Toimittajien ja kirjaltajien mielipiteitä ja arviointeja annettujen väitteiden suhteen tiedusteltiin neljälukukaisella asteikolla, jossa vaihtoehdot olivat täysin tai jokseenkin samaa mieltä, täysin tai jokseenkin eri mieltä. Lopuksi vastaajat saivat kahdessa avoimessa kysymyksessä pohtia, mitä muita ongelmia tai hyviä puolia päätetaittoon liittyy, joita kyselytutkimuksessa ei ollut tullut esille. Väittämien lisäksi kysyttiin vastaajien ikää, sukupuolta, ammattia, koulutusta sekä työ- ja taittokokemusta.

Kyselytutkimuksen tulosten analysoinnissa käytettiin sekä

suoria jakaumia että ristiintaulukointia. Ristiintaulukointia varten kyselytutkimuksessa lueteltuja luokkia muutettiin suuremmiksi analysoinnin helpottamiseksi. Suppean aineiston vuoksi liian pienien luokkien käsitteleminen olisi ollut turhaa ja lopputuloksen kannalta merkityksetöntä. Niinpä iän perusteella vastaajat jaettiin alle ja yli 40-vuotiaisiin, ammatin mukaan toimittajiin ja kirjatyöntekijöihin. Työkokemus jaettiin kolmeen luokkaan 0-5 vuotta, 6-10 vuotta ja yli 11 vuotta. Koulutuksen osalta luokat olivat korkeakoulututkinto, yo-tutkinto ja ammattikoulu.

4.2.3 Teemahaastattelu

Kyselytutkimuksen analysoinnin jälkeen päätetaittoa koskevaa tutkimusta jatkettiin teemahaastattelujen avulla. Kyselytutkimus toi esiin arviointeja ja mielipiteitä, joita ruodittiin perusteellisemmin kahdenkeskisissä keskusteluissa.

Teemahaastatteluihin osallistui 14 Keskisuomalaisen toimittajaa ja kirjatyöntekijää. Haastateltavat valittiin siten, että mukana olisi eri ikäisiä naisia ja miehiä mahdollisimman monelta osastolta (talous, kotimaa, kulttuuri, urheilu, ulkomaat, pulssi, viikonvaihte). Tärkein kriteeri oli taitokokemus. Jokainen haastateltava joutuu taittamaan säännöllisesti useamman kerran viikossa ja jokainen heistä oli myös taittanut ennen päätetaittoon siirtymistä. Haastattelujen ulkopuolelle jätettiin aluetoimittajat, avustajat sekä ne toimituksessa työskentelevät toimittajat, jotka eivät työssään joudu taittamaan. Haastattelut tehtiin vuoden 1997 ke-

sän ja syksyn aikana Keski-suomalaisen toimituksessa. Haastattelut kestivät haastateltavasta riippuen puolesta tunnista tuntiin.

Teemahaastattelulle on tutkimusmenetelmänä tyypillistä se, että haastatteluissa keskustellaan tietystä teemasta. Keskustelun aihealue on haastateltavien tiedossa, mutta kysymysten tarkkaa muotoa ja järjestystä ei ole määritelty etukäteen. Teemahaastattelussa korostuu haastateltavan omat kokemukset ja havainnot.⁵² Teemahaastatteluun valmistauduttaessa tärkeimpiä tehtäviä on haastatteluteemojen suunnittelu.⁵³ Kuten päätetaittoa koskeva kyselytutkimus myös teemahaastattelun runko oli jaettu kolmeen teemaan, jotka olivat päätetaitto vs. puukkotaitto, päätetaiton vaikutukset toimittajan/kirjaltajan työhön sekä päätetaitto ja toimituksen ilmapiiri.

Teemahaastattelun etuna kyselytutkimukseen verrattuna on haastattelumenetelmän joustavuus. Haastattelija pystyy toistamaan kysymyksen, selventämään kysymyksiä sekä oikaisemaan väärinkäsityksiä. Kysymykset voidaan myös esittää siinä järjestyksessä kuin haastateltava haluaa tai keskustelu etenee.⁵⁴ Teemahaastattelu sallii haastateltavaksi valittujen henkilöiden mahdollisimman luontevan ja vapaan reagoinnin. Haastattelun avulla saadaan myös kuvaavia esimerkkejä, mikä

⁵² Hirsjärvi, Hurme 1985, 36

⁵³ Hirsjärvi, Hurme 1985, 41

⁵⁴ Jyrinki 1977, 11-12

korostui analysoitaessa päätetaittoa koskevia teemahaastatteluja.⁵⁵ Haastattelumenetelmän heikkouksiin kuuluu se, että johdatellessaan keskustelua ja antaessaan tarvittaessa tarkennuksia kysymyksiin, haastattelija voi ehkä tiedostamattaan vaikuttaa vastauksiin ja tulkita niitä omien subjektiivisten käsitystensä ja odotustensa mukaisesti, jolloin tutkimustulokset saattavat vääristyä.⁵⁶

⁵⁵ Hirsjärvi, Hurme, 1985, 8, 15

⁵⁶ Jyrinki 1977, 13

5 KYSELYTUTKIMUS PÄÄTETAITOSTA

5.1 Vastaaajien taustamuuttujat

Keskisuomalaisen toimittajille ja kirjatyöntekijöille tehty kyselytutkimus antoi yleiskäsityksen siitä, miten toimituksessa suhtaudutaan päätetaittoon. Varsinaisten päätetaittoa koskevien väittämien lisäksi kyselytutkimuksessa kysyttiin vastaajien sukupuolta, ikää, ammattinimikettä, koulutusta, työvuosia Keskisuomalaisessa sekä taittokokemusta.

Kyselytutkimus tehtiin 54 toimittajalle ja kirjatyöntekijälle. Kyselyyn vastasi 37 työntekijää, joista naisia oli 17 ja miehiä 20. Keskisuomalaisen naistoimittajat ovat selvästi keski-ikältään mieskollegojaan nuorempia. Naisista alle 40-vuotiaita on yhdeksän kymmenestä ja miehistä vajaa puolet. Myös koulutuksessa ja työvuosissa on eroja. Naiset ovat keskimäärin koulutetumpia kuin miehet. Naistoimittajista korkeakoulututkinnon on suorittanut kaksi kolmasosaa vastanneista, miehistä vain puolet.

Kuten miesten keski-ikä osoitti, miehet ovat työskennelleet Keskisuomalaisessa huomattavasti kauemmin kuin naiset. Puolet miestoimittajista oli työskennellyt Keskisuomalaisessa yli kymmenen vuotta, naisista kolmasosalle oli kertynyt työvuosia yli kymmenen.

Taittaminen on tuttua lähes kaikille Keskisuomalaisen toimittajille. Kyselyyn vastanneista naistoimittajista taittoi

pääteellä päivittäin tai muutaman kerran viikossa kymmenen vastaajaa. Vain kolme naistoimittajaa ei taittanut lainkaan. Lähes kaikki naistoimittajat olivat myös taittaneet ennen päätetaittoon siirtymistä. Taittamisella ennen päätetaittoa tarkoitetaan tässä yhteydessä sivuskeemojen eli taittomallien tekemistä latomon kirjatyöntekijöitä varten. Yhdeksästoista miestoimittajasta 15 taittoi pääteellä päivittäin tai muutaman kerran viikossa. Vain kaksi toimittajaa ei taittanut lainkaan. Myös suurin osan miehistä oli taittanut ennen päätetaittoon siirtymistä.

5.2 Vanha taittojärjestelmä vastaan päätetaitto

Yli puolet vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että päätetaittoon siirtyminen oli helppoa. Tätä mieltä olivat erityisesti naiset, joista kolme vastaajaa neljästä piti uuteen taittojärjestelmään siirtymistä helppona. Miehistä samaa mieltä oli vajaa puolet. Päätetaittoon siirtyminen oli erityisen helppoa taiton ammattilaisille, kirjatyöntekijöille, jotka taittavat päivittäin. Kaikki kyselyyn vastanneet kirjatyöntekijät olivat täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että päätetaittoon oli helppo siirtyä, eikä taitto-ohjelmaa ollut vaikea oppia.

TAULUKKO 1

Väite: Päätetaittoon siirtyminen oli helppoa (jakauma prosentteina sukupuolen mukaan)

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
miehet	20	25	30	25
naiset	38	38	6	19

yhteensä	28	31	19	22

Toimittajista lähes joka toinen koki päätetaittoon siirtymisen vaikeaksi ja puolet heistä arveli, ettei hallitse päätetaittoa vielä riittävän hyvin. Mielipiteet jakoutuivat selvästi sukupuolen, iän ja työvuosien mukaan. Keski-ikältään nuoremmat ja koulutetummat naistoimittajat suhtautuivat päätetaittoon myönteisemmin. Yli 40-vuotiaat, jo pitempään Keski-suomalaisessa työskennelleet toimittajat suhtautuivat päätetaittoon ja uuden tekniikan opettelemiseen nihkeämmin kuin nuoremmat, vasta muutaman vuoden toimituksessa työskennelleet toimittajat. Myös taittokokemuksella oli merkitystä, sillä päivittäin tai useamman kerran viikossa taittaville toimittajille uuteen järjestelmään siirtyminen oli luonnollisesti helpompaa kuin niille, jotka taittoivat harvoin.

TAULUKKO 2

VÄITE: Päätetaittoon siirtyminen oli helppoa (jakauma prosentteina iän mukaan)

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
alle 40-v.	35	30	13	22
yli 40-v.	15	31	31	23

yhteensä	28	31	19	22

Naistoimittajat, joista enemmistö piti päätetaittoon siirtymistä helppona, olivat tyytyväisiä myös koulutuksen määrään. Kolme vastaajaa neljästä oli sitä mieltä, että koulutusta on ollut riittävästi. Miehistä vajaa puolet piti koulutusta riittämättömänä. Yllättävää ei ollut myöskään se, että yli 40-vuotiaat kaipasivat lisää koulutusta.

Päätetaittoa pidettiin kuitenkin selvästi parempana järjestelmänä kuin vanhaa ns. puukkotaittoa. Tätä mieltä olivat lähes kaikki vastaajat. Ainoastaan kaksi vastaajaa 37:stä oli eri mieltä. Myös kaikki toimitukseen siirretyt kirjatyn-tekijät pitivät uudesta taittojärjestelmästä enemmän kuin puukkotaitosta, vaikka päätetaittoon siirtyminen on merkinnyt heille monenlaisia muutoksia.

Useimmat toimittajat ja kirjatyöntekijät uskoivat siihen, että päätetaitto on vaikuttanut myönteisesti lehden ulkoasuun ja päätetaiton avulla syntyy parempia sivuja kuin aikaisemmin. Sivujen valmistumisesta nopeammin päätetaitossa oltiin jonkin verran eri mieltä. Miehistä joka kolmas ja lähes puolet yli 40-vuotiaista epäili, etteivät sivut valmistu sen nopeammin kuin aikaisemmin.

5.3 Päätetaiton vaikutukset toimitustyöhön

Väitteissä, jotka koskivat päätetaiton vaikutusta toimitustyöhön, mielipiteet hajosivat enemmän. Suurin osa vastaajista (30) on täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että päätetaitto on tuonut lisää vastuuta. Vastuun lisääntyminen

on merkinnyt sitä, että puolet toimittajista ja kirjatyöntekijöistä arvioi päätetaittoon siirtymisen lisänneen paineita työssä. Heistä kaksi kolmasosaa on yli 40-vuotiaita.

TAULUKKO 3

VÄITE: Päätetaitto on lisännyt paineita työssäni (jakauma prosentteina iän mukaan)

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
alle 40- v.	17	22	44	17
yli 40-v.	25	42	33	-

yhteensä	20	29	40	11

Puolet miehistä ja 75 prosenttia naisista uskoo, että työmäärä on kasvanut päätetaiton myötä. Reilusti yli puolet niin alle kuin yli 40-vuotiaista on sitä mieltä, että työt ovat lisääntyneet. Lisäksi kaksi vastaajaa viidestä arvioi päätetaiton vievän liikaa aikaa muilta työtehtäviltä ja juttujen kirjoittamiseen jäävän vähemmän aikaa kuin ennen. Työmäärän lisääntyminen koskee ainoastaan toimittajia, sillä kirjatyöntekijöiden mielestä työmäärä ei ole kasvanut.

TAULUKKO 4

VÄITE: Työmääräni on kasvanut päätetaiton myötä (jakauma prosentteina sukupuolen mukaan)

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
mies	20	30	35	15
nainen	29	43	7	21

yhteensä	24	35	24	17

Vaikka lähes puolet vastaajista totesi työmäärän lisääntyneen, paineiden kasvaneen ja aikaa jäävän entistä vähemmän muun muassa juttujen kirjoittamiseen, suurin osa työntekijöistä koki päätetaiton lisänsäen työmotivaatiota. Vielä suurempi enemmistö (lähes 90 prosenttia) piti päätetaittoa mielekkäänä osana toimitustyötä. Työmotivaatio parani erityisesti niillä työntekijöillä, jotka ovat olleet Keski-suomalaisessa vasta muutaman vuoden ja ovat alle 40-vuotiaita. Tähän joukkoon lukeutuvat myös useimmat määräaikaistoimittajat. Yllättäen vanhemmistakin toimittajista ja kirjatyöntekijöistä, jotka ovat työskennelleet Keski-suomalaisessa jo yli 11 vuotta, 80 prosenttia katsoi työmotivaationsa parantuneen. Lisäksi kaksi kolmasosaa niistä toimittajista, jotka eivät olleet aikaisemmin taittaneet, vastasivat työmotivaationsa lisääntyneen ja päätetaiton olevan mielekäs osa työtä.

TAULUKKO 5

VÄITE: Päätetaitto on lisännyt työmotivaatiotani (jakauma prosentteina työkokemuksen mukaan)

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
0-5 vuotta	33	58	8	-
6-10 vuotta	-	29	43	29
yli 11 vuotta	20	60	13	7

yhteensä	21	53	17	9

Niinpä ei olekaan yllättävää, että suurin osa vastaajista

(70 prosenttia) katsoi päätetaiton kuuluvan olennaisesti toimittajan työnkuvaan. Vain neljä toimittajaa oli asiasta eri mieltä. Kuusi toimittajaa halusi siirtää päätetaiton kokonaan kirjatyöntekijöille, jotka olivat luonnollisesti sataprosenttisesti täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, ettei päätetaitto kuulu toimittajille.

5.4 Päätetaitto ja toimituksen ilmapiiri

Millä tavoin päätetaittoon siirtyminen on vaikuttanut Keski-suomalaisen toimituksen työilmapiiriin? Yhteistyö kirjatyöntekijöiden ja toimittajien kesken toimii hyvin. Vain kolme toimittajaa ja yksi kirjatyöntekijä olivat jokseenkin eri mieltä yhteistyön sujumisesta. Kolmasosa vastaajista koki päätetaittoon siirtymisen vaikuttaneen negatiivisesti työilmapiiriin. Iän, koulutuksen tai työkokemuksen välillä ei ollut merkittäviä eroja.

Suurimmat työyhteisöä koskevat häirtatekijät olivat kyselytutkimuksen mukaan kontaktien vähentyminen työntekijöiden ja eri osastojen välillä. Neljä vastaajaa viidestä katsoi kontaktien vähentyneen muihin työntekijöihin ja 71 prosenttia oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että yhteistyö eri osastojen välillä on päätetaiton myötä vähentynyt. Varsinkin alle 40-vuotiaat kokevat kontaktien vähentyneen. Siitä huolimatta melkein kaikista toimittajista ja kirjaltajista on mukavaa, että päätetaitto on itsenäistä työtä.

TAULUKKO 6

VÄITE: Päätetaitto on vähentänyt kontakteja muihin työtovereihin (jakauma prosentteina iän mukaan)

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
alle 40-v.	41	50	9	-
yli 40-v.	39	23	15	23

yhteensä	40	40	11	9

Päätetaittoon siirtyminen on lisännyt toimittajien ja kirjatyöntekijöiden huolta uusien työntekijöiden tarpeesta. 60 prosenttia vastaajista on täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että päätetaittoon siirtyminen on vähentänyt väkeä toimituksessa ja uusien työntekijöiden tarve on vähentynyt päätetaiton myötä. Huoli on yhteinen sukupuolesta, iästä, työkokemuksesta ja koulutuksesta riippumatta.

5.5 Yhteenveto

Kyselytutkimukseen vastanneiden toimittajien ja kirjatyöntekijöiden suhtautuminen päätetaittoon on pääosin myönteinen ja lähes kaikki ovat sitä mieltä, että päätetaitto on parempi kuin vanha taittojärjestelmä. Päätetaittoon siirtyminen on tuonut lisää vastuuta ja työmäärä on kasvanut. Sitä kautta myös paineet työssä ovat monen toimituksessa työskentelevän mielestä lisääntyneet. Uuteen taittojärjestelmään liittyy myös muunlaisia ongelmia. Päätetaitto vie liikaa aikaa muilta työtehtäviltä, varsinkin kirjoittamiselta. Huonoa on

myös se, että kontaktit muihin työtovereihin sekä eri osastojen kesken ovat vähentyneet. Toimituksen työilmapiiriin päätetaiton aiheuttamalla muutoksilla ei kuitenkaan ole ollut kovin suurta vaikutusta. Suhteet toimittajien ja toimitukseen siirrettyjen kirjatyöntekijöiden välillä toimivat hyvin. Epäkohdista huolimatta päätetaitto on useimpien toimittajien ja kirjaltajien mielestä mielekäs osa toimitustyötä. Työmotivaatio on parantunut kolmella vastaajalla neljästä.

6 HAASTATTELUAINIESTON KÄSITTELY

6.1 Haastateltavien esittely

Teemahaastatteluihin osallistui 14 Keski-suomalaisen toimittajaa ja kirjatyöntekijää. Haastateltavat valittiin siten, että mukana oli eri ikäisiä nais- ja miestoimittajia mahdollisimman monelta osastolta (talous, kotimaa, kulttuuri, urheilu, ulkomaat, viikonvaihte). Seuraavaksi haastateltavien lyhyt esittely.

Haastateltava 1 on 40-vuotias miestoimittaja, joka on koulutukseltaan ylioppilas. Keski-suomalaisessa hän on työskennellyt jo 15 vuotta. Alusta alkaen hän on ollut urheilutoimittajana.

Haastateltava 2 on 35-vuotias nainen, joka on ollut Keski-suomalaisessa toimittajana 12 vuotta. Koulutukseltaan hän on sosionomi. Ennen siirtymistään kulttuuriosaston esimieheksi hän on toiminut aluetoimittajana, nuorten sivuista vastaavan Sykkeen esimiehenä, toimitussihteerinä sekä urheilutoimittajana.

Haastateltava 3 on 32-vuotias miestoimittaja, koulutukseltaan ylioppilas. Hän ei työskentele Keski-suomalaisessa vakituksena toimittajana, vaan on vuodesta -92 lähtien tehnyt säännöllisesti sijaisuuksia ja avustuksia pääasiassa urheilutoimituksessa. Vuoden -97 alusta hän on ollut määräaikaisena toimittajana kulttuurissa.

Haastateltava 4 on 33-vuotias naistoimittaja, joka on valmistunut valtiotieteen maisteriksi. Keskisuomalaisessa hän on työskennellyt määräaikaisena toimittajana vuodesta -91 lähtien. Ennen taloustoimittajan sijaisuutta hän on ollut aluetoimittajana, kotimaan osaston, Pulssin ja Ruokasuomalaisen toimittajana.

Haastateltava 5 on 57-vuotias nainen, joka tällä hetkellä työskentelee toimitussihteerinä, mutta kokemusta on myös kotimaan osaston toimittajana ja taittosihteerinä. Koulutukseltaan hän on ylioppilas. Keskisuomalaisessa hän on ollut vuodesta -73 lähtien. Toimitussihteerin tehtävänä on huolehtia etu- ja kolmossivun taitosta, tarkkailla uutisvirtaa ja poimia sieltä premisivuille kelpaavat uutiset sekä keskustella osastojen kanssa siitä, millaisia juttuja niillä on tarjota etu- ja kolmossivulle.

Haastateltava 6 on 38-vuotias naistoimittaja, joka on koulutukseltaan yhteiskuntatieteiden maisteri. Keskisuomalaisessa toimittajavuosia on kertynyt jo 14. Viikonvaihte-osaston lisäksi hän on toiminut uutis- ja aluetoimittajana, valtakunnan ryhmän vetäjänä sekä kulttuuritoimittajana.

Haastateltava 7 on 44-vuotias mies, joka on vuodesta -70 lähtien työskennellyt Keskisuomalaisessa kirjatyöntekijänä. Ammattiin hän on valmistunut oppisopimuksella. Päätetaittoon siirtymisen jälkeen hän on ehtinyt olla taittajana lähes kaikilla osastoilla. Syksystä -96 lähtien hän on toiminut vakituksena kirjaltajana urheiluosastolla.

Haastateltava 8 on 51-vuotias mies, joka aloitti poliittisen historian opiskelijana, mutta ei koskaan valmistunut. Keski-suomalaisessa hän on ollut toimittajana 17 vuotta ensin kotimaan osastolla, Muuramen paikallislehden päätoimittajana ja nyt viikonvaihdosaston toimitussihteerinä. Hänen tehtäviinsä kuuluu vastata viikonvaihdosivujen taitosta.

Haastateltava 9 on 38-vuotias nainen, joka työskentelee urheiluosaston taittajana. Keski-suomalaisessa hän on ollut kirjatyöntekijänä 16 vuotta. Koulutukseltaan hän on tekstinvalmistaja. Päätetaittoon siirtymisen jälkeen taittokokemusta on kertynyt lähes kaikilta osastoilta.

Haastateltava 10 on 42-vuotias miestoimittaja, joka on koulutukseltaan humanististen tieteiden kandidaatti. Kotimaan osaston toimitussihteerinä työnkuvaan kuuluu osaston juttujen lukeminen ja käsittely sekä juttujen taittaminen sivuille. Keski-suomalaisessa hän on ollut 18 vuotta.

Haastateltava 11 on 39-vuotias mies, joka on valmistunut yhteiskuntatieteiden maisteriksi. Keski-suomalaisen ulkomaan osaston toimittajana hän on ollut yhdeksän vuotta.

Haastateltava 12 on 39-vuotias nainen, joka työskentelee Keski-suomalaisessa kirjatyöntekijänä. Koulutukseltaan hän on tekstinvalmistaja ja lehden palveluksessa hän on ollut jo 23 vuotta. Tehtäviin kuuluu muun muassa kotimaan osaston sekä radio-, tv- sekä artikkelisivujen taittaminen.

Haastateltava 13 on 32-vuotias naistoimittaja, joka on ollut Keski-suomalaisessa määräaikaisena toimittajana viisi vuotta. Koulutukseltaan hän on yhteiskuntatieteiden maisteri. Eripituisia sijaisuuksia on ollut kotimaan osastolla, kulttuurissa, taloudessa ja ulkomaan osastolla. Lisäksi hän on ollut kotimaan taittosihteerinä ja etusivun toimitussihteerinä.

Haastateltava 14 on 39-vuotias mies. Hän on koulutukseltaan ylioppilas ja Keski-suomalaisessa hän on työskennellyt urheilutoimittajana kahdeksan vuotta.

6.2 Päätetaiton hyvät ja huonot puolet

Päätetaittoon siirtyminen ei ollut helppoa. Uuden tekniikan oppimiseen liittyi monia hankaluuksia. Esimerkiksi hiiren käyttö, joka kuuluu olennaisena osana päätetaittoon, oli monelle toimittajallekin vierasta kirjatyöntekijöistä puhumattakaan. Kynnys uuden taittojärjestelmän opettelemiseen oli sitä korkeammalla, mitä vähemmän oli kokemusta pääte-työskentelystä. Uuden tekniikan omaksuminen vei kokeneiltakin päätetyöskentelijöiltä oman aikansa.

" Ensimmäiset kymmenen sivua olivat aikamoista harhailua. Rutiini tulee vasta, kun taittaa sadannetta sivuaan."

Päätetaitto herätti myös muutosvastarintaa. Kaikki eivät suhtautuneet suopeasti uuden tekniikan käyttöönottoon toimituksessa. Jotkut toimittajat kokivat sen "tyhjämpäiväisenä laatikoiden ja linjojen piirtämisenä" ja jossa "tekninen

näprääminen lisääntyi aivotyön kustannuksella". Lisäksi myötätunto kirjaltajia kohtaan vaikutti alussa joidenkin toimittajien kielteisiin arvioihin päätetaitosta.

Päätetaittoa varten kaikki toimittajat ja kirjatyöntekijät saivat kahden viikon pituisen koulutuksen. Koulutukseen suhtauduttiin kriittisesti, sillä kaikki toimittajat eivät päässeet heti soveltamaan opittuja asioita käytännössä, koska osastot siirtyivät päätetaittoon vaiheittain. Koulutuksesta säännölliseen taittamiseen päätteellä saattoi kulua parikin vuotta, kuten tapahtui urheiluosaston kohdalla. Ne haastateltavat, jotka eivät pitäneet koulutuksesta, olisivat halunneet, että kouluttajat olisi huomioineet paremmin toimittajien ja kirjaltajien yksilöllisiä tarpeita. Moni oppi päätetaiton käytännön työssä "kantapään kautta".

Muutaman vuoden kokemuksen jälkeen haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että säännöllinen jatkokoulutus olisi tarpeen. Ohjelmat muuttuvat nopeasti ja työn ohessa on vaikea opetella uusia asioita. Kaikille ei ole vielääkään selvää, mitä mahdollisuuksia taitto-ohjelma pitää sisällään. Neuvoja ja ideoita kaivataan myös sivujen suunnitteluun.

" Säännöllinen jatkokoulutus olisi hirveän hyvä, sillä tässä ohjelmassa on niin paljon mahdollisuuksia. Kun on oppinut käyttämään tekniikkaa, haluaisi oppia myös visuaalisia taittoratkaisuja."

" Säännöllinen jatkokoulutus olisi tarpeellista. Tässä talossa jatkokoulutus on unohdettu tyystin.

Se on jätetty retuperälle."

Kokonaisuudessaan päätetaittoon suhtaudutaan Keski-suomalaisessa yllättävän myönteisesti, vaikka uusi tekniikka on muuttanut monella tavalla sekä toimittajien että kirjatyöntekijöiden työnkuvaa. Neljästätoista haastateltavasta yksitoista oli selkeästi sitä mieltä, että päätetaitto on parempi kuin vanha puukkotaitto. Vain yksi haastateltava suhtautui päätetaittoon erittäin kriittisesti.

" Työmäärä on lisääntynyt ja työn luonne muuttunut. Mielekkyyssisältö on vähentynyt. Onnistumisista tulee harvoin palautetta, mutta sivujen myöhästymisen tulee aina bumerangina takaisin. Tuntuu siltä, että korkein arvo on se, ettei lehti myöhästy."

Päätetaittoa voidaan arvioida erilaisten tarkasteluyksiköiden avulla. Tarkasteluyksikkö voi olla sana tai muu yksittäinen symboli, lause tai muu kieliopillinen yksikkö, myös teema tai aihe. Teemahaastattelujen sisällöstä voidaan tarkastella esimerkiksi yksittäisten sanojen esiintymistä.⁵⁸ Mitä adjektiiveja haastateltavat käyttivät päätetaitosta verratessaan sitä vanhaan taittojärjestelmään selviää seuraavasta yhteenvedosta.

H1	helppo, nopea, joustava
H2	vaivaton, helppo
H3	nopea, joustava
H4	nopea, joustava

⁵⁸ Hirsjärvi, Hurme 1985, 115

H5	-
H6	nopea, joustava
H7	helppo, nopea
H8	yksinkertainen, nopea, helppo, vaivaton
H9	helppo
H10	helppo
H11	helppo
H12	helppo, siisti
H13	näppärä, kätevä, helppo
H14	helppo, nopea

Suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että päätetaito on helpompi ja nopeampi kuin vanha taittojärjestelmä. Päällekkäistyö on vähentynyt, koska toimittaja pystyy suunnittelemaan ja taittamaan sivua yhtä aikaa. Erillistä skeemaa eli taittomallia ei tarvita, eikä aikaa kulu kirjaltajan neuvomiseen silloin, kun toimittaja taittaa itse. Muutosten tekeminen sivulle on helppoa ja vaivatonta. Juttujen kirjoittaminen, käsitteleminen ja koodaus sekä kuvien muokkaaminen ja taittaminen tehdään samalla näyttöpäätteellä, johon on yhdistetty tekstinkäsittely-, kuvankäsittely- ja taitto-ohjelma.

" Hyvä puoli on päällekkäistyön väheneminen. Samalla kun suunnittelen sivua myös teen sitä. Sivun voi taittaa oman aikataulun mukaan, eikä enää tarvitse odotella, milloin joku ennättää tehdä sen."

Päätetaidon avulla erilaisten taittoratkaisujen sommittelu, suunnittelu ja kokeileminen on haastateltavien mielestä

vaivatonta ja yksinkertaista. Juttuja voi lyhentää tai pidentää suoraan päätteellä ja valokuvien käsittelyminen on helppoa. Puukkotaiton aikana juttujen pituudet ja kuvien koot oli tiedettävä lähes millilleen etukäteen. Muutosten tekeminen oli vaikeaa, koska juttujen tai kuvien uudelleen lähettämiseen kului paljon aikaa.

Päätetaitto sallii myös joustavamman aikataulun. Taittamisen voi aloittaa hyvissä ajoin iltapäivällä, mikäli sivuja varten on jo valmista aineistoa. Toimittaja voi käytännössä itse suunnitella, missä vaiheessa ja missä tahdissa taittaminen tapahtuu.

"Taittavalle toimittajalle työn rytmittäminen onnistuu paljon paremmin omien toiveiden mukaisesti. Aikataulullisia kiintopisteitä on vähemmän tai ei oikeastaan lainkaan. Vanhassa järjestelmässä värikuvat täytyi viedä erotteluun ajoissa, samoin jutut kulkivat omaa tietään tulostukseen. Kuvien mittoja ei voinut enää muuttaa, kun ne oli kerran eroteltu. Jos jotain halusi uusiksi, se oli tuntien homma. Pienikin muutos saattoi viedä hirveästi taittajan aikaa."

Monet toimittajat pitävät siitä, että työn voi tehdä itse ilman kirjatyöntekijän apua. Omia taittoratkaisuja voi rauhassa miettiä ja kokeilla, eikä "kukaan hengitä niskaan", kuten eräs haastateltavista asian ilmaisi.

" Vanhassa järjestelmässä vaikutti ihan tämmöset henkilökohtaiset tekijät. Olen luonteeltani aika

nopeasti toimiva, joten minua aina suuresti hermostutti, jos latomossa oli hidas taittaja. Nyt on pelkästään minusta itsestäni kiinni, jos hidastelen tai töppäilen."

" Uusi systeemi on joustavampi ja nopeampi. Kone ei myöskään haise valkosipulille, eikä koneella ole koskaan huonoa päivää. Henkilökohtaiset kemiat eivät vaikuta työskentelyyn."

Päätetaittoon siirtyminen on merkinnyt sitä, että sivunvalmistus on entistä riippuvaisempi tekniikasta. Muutaman vuoden kokemuksen jälkeen tekniikka on yhä järjestelmän haavoittuvaisin osa. Ohjelmien reistaileminen ja kaatuminen hankaloittavat aika ajoin toimittajien ja kirjatyöntekijöiden työtä, vaikka alkuaikojen pahimmista vaikeuksista on jo selvitty.

" Systeemit kaatuu aina silloin tällöin. Pitää muistaa tallentaa jatkuvasti. Sivun voi todellakin kadota, mitä latomon aikana ei voinut tapahtua."

" Minua häiritsee se, että joka ikinen ilta kone menee jumiin ainakin kerran ellei useammin. Yhden iltavuoron aikana näin voi käydä jopa 5-6 kertaa. Jos tavallista pitempään joutuu toimimaan jonkin jutun kimpussa, niin kone ilmoittaa tunnistamaton komento tai jotain muuta. Pääte on silloin pakko sammuttaa ja palata siihen tilanteeseen, mikä oli edellisen tallennuksen jälkeen."

Useimpien haastateltavien mielestä päätetaitto on vaikuttanut myönteisesti Keskisuomalaisen ulkoasuun; salliihan uusi tekniikka enemmän kokeiluja ja antaa mahdollisuuksia näyttä-

viin visuaalisiin taittoratkaisuihin. Sivut ovat huolitelumpia, sillä kone takaa sen, että palstat ja linjat ovat suorassa.

Liiallinen kikkaileminen ja kokeileminen voi myös kostautua ja taiton peruslinjat unohtua, toiset pelkäävät. Lukijoille pyritään tekemään mahdollisimman näyttävää lehteä ja rohkeampaa taittotyyliä kokeillaan vuolaammin nyt, kun tekniikka antaa siihen rajattomat mahdollisuudet. Journalismin kanalta huolestuttavaa on se, mikäli ulkoasuun panostetaan sisällön kustannuksella. Muutaman toimittajan mielestä näin on jo jossain määrin tapahtunut.

" Lehdestä on tullut kirjavampi, enkä tiedä onko se positiivinen vai negatiivinen asia. Päätetaitto mahdollistaa visuaalisen ajattelun toteuttamisen, mutta taitossa on myös oltava tietty peruslinja, jotta lopputulos olisi rauhallinen. Olen huomannut, että erilaisia variaatioita on ollut lehdessä valtavasti. Joskus aamulla lehteä lukiessa on vähällä mennä kahvi väärään kurkkuun ja olen kuullut lukijoidenkin ihmettelevän."

" Tekniset arvot ovat nousseet toimittamisen ohjenuoraksi ja aikataulut määrittelevät journalismin kriteerit."

Eniten päätetaittoon siirtyminen on koskettanut kirjatyöntekijöitä. Vanha latomo hävisi muutoksessa kokonaan ja kirjatyöntekijät siirrettiin toimitukseen. Uuden tekniikan opeteleminen on ollut kirjaltajille haaste, mutta muutos on koettu pääosin myönteisenä. Tärkeintä on ollut se, että työ-

paikat on pystytty turvaamaan.

" Ei ole valittamista, kunhan työtä piisaa. Kehityksen mukana on kuljettava eteenpäin ja tykkään tehdä työtä päätteen kanssa."

" Siirtyminen latomosta toimitukseen oli kuin lottovoitto, silloin kun muutokseen ryhdyttiin. Toimitukseen siirtyminen selkeytti asiat täysin. Silloin ainakin tiesi, että sulla on töitä."

Päätetaiton terveydelliset vaikutukset kuuluvat järjestelmän huonoihin puoliin. Useimmat toimittajat ja kirjatyöntekijät pelkäävät, että jatkuva työskentely päätteen kanssa heikentää ajan myötä näköä ja lisää niska- ja hartiavaivoja.

6.3 Vastuu kasvoi, mutta työmotivaatio lisääntyi

Millä tavoin päätetaittoon siirtyminen on vaikuttanut toimittajan työhön? Uuden taittojärjestelmän myötä koko työskentelytapa toimituksessa muuttui. Aikaisemmin taittaminen tapahtui myöhään illalla, nyt taittamisen voi aloittaa jo viiden jälkeen iltapäivällä, jolloin sivu- ja ilmoitusmäärät ovat kaikkien osastojen tiedossa.

Kiire on lisääntynyt, kun taittaminen lohkaisee entistä suuremman osan toimittajan työstä. Puolet haastateltavista oli sitä mieltä, että taittaminen vie liikaa aikaa muilta työtehtäviltä. Pienemmillä osastoilla (mm. talous, urheilu, kulttuuri) taittovuorossa on useimmiten vain yksi toimittaja kerrallaan. Taittava toimittaja ei sovi iltavuoroon ylimää-

räisiä keikkoja tai soittele juttujen perään, ellei se ole välttämätöntä.

" Käytännössä ei huvikseen lähde soittelemaan minnekään, eikä lähde keikalle, jos tietää, että pitää myös taittaa. Ennen saatettiin lähteä."

Taittovastuu on joidenkin toimittajien kohdalla merkinnyt myös työpäivän pitenemistä. Töihin tullaan jo ennen virallisen vuoron alkamista, jotta jutut ja sivut varmasti valmistuvat ajoissa.

" Esimiehenä ihanne olisi, ettei tarvitsisi tehdä iltavuoroja, eikä taittaa lainkaan. Nyt lyhyemmässä ajassa pitää ehtiä enemmän ja käytännössä se tarkoittaa sitä, että pitää tehdä pitempiä päiviä. Ongelma on se, että tullaksesi hyväksi taittajaksi, sinun pitäisi taittaa mahdollisimman paljon, mutta jos taitat paljon, aika on poissa esimerkiksi kirjoittamiselta, jonka pitäisi kuitenkin olla toimittajan päätehtävä. Jos voisın jättää taittovuorot pois, se näkyisi omien juttujen määrässä."

" Koska taittovastuu on kokonaan itsellä, on sivuja ryhdyttävä kasaamaan aika aikaisin. Joskus on helisemässä, kun pitää taittaa kaksi sivua ja samalla kirjoittaa juttuja. Taittaminen vie aikaa kirjoittamiselta."

Osa haastateltavista on kokenut, ettei työmäärässä ole tapahtunut suuria muutoksia. Vaikutukset ovat saattaneet olla aivan päinvastaiset, kuten kirjatyöntekijöillä, jotka toisinaan kärsivät jopa työn puutteesta. Kirjaltajille siirtymisen latomosta toimitukseen on merkinnyt työn tuntuva vä-

henemistä. Toimittajat taittavat suurimman osan sivuista ja kirjaltajat tekevät sen, mitä toimittajat eivät ehdi.

" Välillä oikeastaan masentaa, kun miettii riittäkö tekemistä. Joskus tuntuu, että toimittajat ahnehtivat liikaa sivuja. He eivätkä luota, että kirjaltajakin pystyy siihen."

" Työmäärä on vähentynyt. Nyt kun ajat ovat muuttuneet, ei ole enää merkitystä, kuka taittaa."

Työmäärän lisääntymiseen on vaikuttanut se, että taittovastuu on siirtynyt lähes kokonaan toimittajille. Puukkotaiton aikana työnjako oli selvä: toimittajat suunnittelivat sivut ja tekivät skeemat kirjatyöntekijöitä varten. Kirjaltajat taittoivat kaikki lehden sivut. Päätetaittoon siirtyminen romutti vanhan työnjaon ja pääosa taittotyöstä siirtyi kirjatyöntekijöiltä toimittajille.

Nykyisin taittava toimittaja suunnittelee omat sivunsa, taittaa ne ja huolehtii siitä, että sivut ovat ajoissa painovalmiit. Jos toimittajan apuna on kirjatyöntekijä, toimittajan tehtävänä on lisäksi suunnitella kirjaltajan taittama sivu, koota siihen juttu- ja kuvamateriaali ja antaa taitto-ohjeita. Toimittaja on vastuussa myös kirjaltajan taittamista sivuista.

Lähes kaikki haastatellut toimittajat olivat sitä mieltä, että päätetaittoon siirtyminen on lisännyt työn vastuullisuutta. Monen toimittajan mielestä vanhan järjestelmän etuna oli se, että vastuun saattoi jakaa kirjatyöntekijän kanssa.

Sivujen valmistuminen ei ollut pelkästään riippuvainen toimittajasta. Kirjaltajat huolehtivat viime kädessä siitä, että sivu oli varmasti valmis määräaikaan mennessä.

" Vastuu on kasvanut. Ennen "puukkomies" päätti, että homma on selvä ja taittaminen loppuu tähän. Nyt vastuu on itsellä."

Vastuun kasvaessa kiire ja työpaine ovat jonkin verran lisääntyneet.

" Paineita tulee jo siitä, pelaako tekniikka. Kiirettä oli ennenkin, mutta työtaakkansa saattoi jakaa kirjatyöntekijän kanssa. Vastuu oli tietyltä osin jaettu. Nyt joutuu itse tekemään kaiken."

" Varsinkin urheilussa kiire on loppuillasta kova. Se lisää paineita. Taittamisesta on tullut oma urheilusuorituksensa. Sydän pamppaillen lähtee kotiin, eikä pariin tuntiin voi kuvitellakaan nukkumaan menemistä."

Toimittajien työmäärä on lisääntynyt ja vastuu kasvanut, mutta siitä huolimatta useimmat suhtautuvat uudistukseen myönteisesti. Päätetaiton myötä työmotivaatio on parantunut jopa puolella haastatelluista. Päätetaitto koetaan mielekkääksi osaksi toimittajan työtä. Taittaminen on luovaa, haastavaa ja mielenkiintoista.

" Minulle päätetaitosta on tullut positiivinen työnlisä enemmän kuin taakka. Se on mielekäs osa toimitustyötä. Monta kertaa oikein odottaa, milloin pääsee taittamaan."

Kun haastateltavilta kysyttiin, pitäisikö päätetaitto siirtää kokonaan kirjaltajille tai taittotoimittajille, jos se olisi käytännössä mahdollista, useimmat vastasivat kielteisesti. Toimittajat haluavat itse taittaa ja tehdä hyviä sivuja. Työ on monipuolistunut ja päätetaitto antaa mahdollisuuden kokeilla omia luovuuden rajoja. Osa toimittajista haluaa "intohimoisesti tehdä taitollisesti hyviä sivuja".

" Sivun tekemiseen on sen verran kiintynyt, että haluaa itse taittaa."

" Sivut ovat kokonaisuus ja ensimmäisenä lukijan silmiin pistää se, minkä näköinen lehti on. Silloin on mielekästä keskittyä taittamiseen. Hyvät jutut ja hyvä taitto. Kokonaisuus on tärkeä."

Päätetaitto kuuluu toimittajan työnkuvaan jo niin oleellisena osana, että uusilta työntekijöiltä odotetaan päätetaiton hallintaa. Päätetaittoon suhtaudutaan myönteisesti jo sen takia, että se lisää ammattitaitoa ja parantaa työmahdollisuuksia. Varsinkin määräaikaisessa työsuhteessa olevat toimittajat kokivat työnsaantinsa parantuneen päätetaiton opettamisen myötä.

" Mietin ennen monta kertaa, että mulla voisi olla tässä talossa enemmän tuurauksia, jos mä hallitsisin päätetaiton. Olen iloinen siitä, että päätetaitto on lisännyt mun ammattitaitoani ja tuonut enemmän varmuutta. Mahdollisuudet ovat rajalliset, jos et hallitse päätetaittoa."

6.4 Yhteistyössä ei ole suuria ongelmia

Toimittajien ja kirjatyöntekijöiden välisissä suhteissa ei ole suuria ongelmia. Yhteistyö on kehittynyt monen haastateltavan mielestä jopa parempaan suuntaan sen jälkeen, kun kirjatyöntekijät siirrettiin latomosta toimitukseen. Alkuaikojen epävarmuus siitä, kuka taittaa ja onko kaikille kirjaltajille töitä hävisi vähitellen, kun kirjatyöntekijöiden asema toimituksessa vahvistui ja työnkuva selkiytyi. Toisaalta toimittajatkin kaipaavat latomon aikaista työskentelytapaa, jolloi kaikki osastot taittoivat sivujaan yhtäaikaan. Latomon aikana osastojen keskinäinen kontrolli oli vahva. Toimittajat silmäilivät toistensa sivuja mahdollisten virheiden ja päällekkäisjuttujen varalta.

" Entinen jatkuva kommunikointi on jäänyt pois, mikä palveli monta kertaa lopputulosta."

" Ennen "piiri" oli suurempi. Latomossa sai tehdä töitä useampien ja erilaisten ihmisten kanssa. Se oli rikkaus, joka on kadonnut."

Päätetaittoon siirtymisen jälkeen kontaktit muihin työtovereihin ovat selvästi vähentyneet. Taittamisesta on tullut itsenäistä, mutta myös yksinäistä työtä. Iltavuoron aikana ei välttämättä tarvitse nähdä ketään, ellei halua, eräs toimittaja huomautti. Lähes kaikki toimittajat ja kirjatyöntekijät pitävät siitä, että työ on itsenäistä, mutta kontaktien puute koetaan silti suurena epäkohtana.

" Kaipaam kontakteja. Kaikkia jossakin määrin ärsyttää se, että nyhrätään omien työpöytien ääressä."

" Kone on kylmä kaveri. Sen kanssa on huono jutella."

Päätetaittoon siirtyminen merkitsi vanhan roolijaon murtumista toimittajien ja kirjatyöntekijöiden välillä. Ennen kirjaltaja oli latomon pää, joka määräsi mitä taitetaan ja milloin taitetaan. Kun kirjaltajat siirrettiin toimitukseen, osat vaihtuivat. Toimittajat alkoivat ohjata kirjatyöntekijöitä. Kaikki taittavat toimittajat eivät edes halunneet kirjaltajien apua, sillä taittaminen sujui heidän mielestään helpommin ja nopeemmin, kun sen teki itse.

Päätetaitto on ollut kirjatyöntekijöille valtava mullistus monella tavalla: siirtyminen latomosta toimitukseen, uuden tekniikan opetteleminen, työmäärän vähentyminen, taiton painottuminen päivittäisiin rutiinisivuihin. Vaikka yhteistyö toimittajien kanssa toimii suhteellisen hyvin, kirjatyöntekijät kokevat, että toimittajien sekä myös kirjaltajien oma arvostus koko ammattikuntaa kohtaan on rapissut.

" Kirjatyöntekijöiden oma arvostus on vähentynyt. Ennen olit ylpeä omasta työstäsi, nyt et sillä tavalla enää voi, koska sitä tekee toisetkin. Mutta muidenkin arvostus kirjatyöntekijöitä kohtaan on vähentynyt."

" Ennen kirjaltajat olivat hirveän tärkeitä, koska meistä oli kiinni, valmistuvatko sivut. Nyt sivut

tulevat valmiiksi, vaikka meitä ei olisikaan."

Kirjatyöntekijät ovat huolissaan oman arvostuksensa ja tulevaisuutensa puolesta. Taittaminen on luisumassa entistä enemmän toimittajien vastuulle ja kirjaltajien ammattitaitoa tarvitaan yhä vähemmän. Rutiinitehtävät, kuten valmiin kaavan mukaan taitettavat tv- ja radiosivut sekä urheilun tulossivu, lankeavat kirjatyöntekijöille. Työ on muutaman kirjatyöntekijän mielestä yksitoikkoista ja turhauttavaa. Useimmat toimittajat kuitenkin arvostavat kirjaltajien ammattitaitoa ja pitävät heidän työpanostaan osastoilla välttämättömänä, siksi nykyinen tilanne mietityttää myös toimittajia.

" Ongelmana on se, miten hommia pitäisi jakaa, miten työn jakaminen olisi mielekästä, jotta myös kirjaltajille riittää motivaatiota."

7 PÄÄTETAITTO ON MIELEKÄS OSA TOIMITUSTYÖTÄ

Sanomalehtialalla Suomi on ollut edelläkävijä silloin, kun uutta tekniikkaa on sisäänajettu toimituksiin. 1970-luvulla suomalaislehdet olivat ensimmäisten joukossa hyväksymässä tekstinkäsittelyjärjestelmiä ja sama toistui parikymmentä vuotta myöhemmin, kun atk-pohjainen sivunvalmistus eli päätetaitto valtasi toimitukset. Tekstinkäsittelyjärjestelmien yleistyminen kesti kymmenisen vuotta ja päätetaiton osalta kehitys on ollut ainakin yhtä nopeaa. Atk-taittoa kokeiltiin muutamissa lehdissä 1980-luvun lopulla, mutta jo 1990-luvun puolivälissä järjestelmä oli arkipäivää useimmissa lehdissä.

Toimittajan työ koki monenlaisia mullistuksia, kun elektroninen sivunvalmistus syrjäytti vanhan puukko- eli paperitaiton. Koko työskentelytapa ja työn luonne muuttuivat päätetaittoon siirtymisen jälkeen. Aikaisemmin juttujen metsästämiseen, aineiston hankintaan ja kirjoittamiseen keskittyneestä toimittajasta tuli hetkessä taittava toimittaja, jonka ajasta sivujen kokoaminen lohkaisi entistä suuremman osan. Samalla taittovastuu, jonka aikaisemmin saattoi jakaa kirjatyöntekijän kanssa, jäi yksin toimittajan harteille. Taiton siirtyminen latomosta toimitukseen merkitsi muutoksia myös kirjatyöntekijöille. Perinteinen latomo hävisi uudistuksessa kokonaan ja kirjaltajia ohjattiin muihin tehtäviin. Osa kirjatyöntekijöistä siirrettiin taittotyöhön toimituksen alaisuuteen. Taiton jakaminen toimittajien ja kirjaltajien kesken on lehdissä jaettu eri tavalla. Työehtosopimuksen kirjaimen mukaan taitto on kuulunut pääsääntöisesti kirjalt-

tajien tehtäviin, mutta paikallisesti on voitu sopia siitä, että myös toimittajat taittavat päätteellä. Useimmissa lehdissä toimittajat tekevätkin pääosan taittotyöstä.

Sanomalehti Keskisuomalaisessa päätetaittoon siirryttiin lopullisesti syksyllä 1994. Osastot huolehtivat itse sivujensa taitosta yhdessä latomosta toimitukseen tulleiden kirjatyöntekijöiden kanssa. Työt on jaettu siten, että kirjaltajat vastaavat pääosin ns. rutiinisivuista, joiden taitto toistuu päivittäin samanlaisena. Tällaisia sivuja ovat esimerkiksi tv- ja radio- sekä pääkirjoitussivut. Lisäksi kaksi kirjaltajaa työskentelee vakituksena urheiluosastolla ja kaksi kirjaltajaa vapaa-aikaan keskittyneessä Pulssissa. Suurimman osan sivuista toimittajat taittavat itse, myös vastuu ulkoasun suunnittelusta on toimittajilla.

Päätetaittoon suhtaudutaan Keskisuomalaisessa erittäin myönteisesti. Lähes poikkeuksetta jokainen toimittaja ja kirjaltaja pitää atk-pohjaista taittojärjestelmää paperitaittoa parempana ratkaisuna. Päätetaiton etuna vanhaan järjestelmään on nopeus, joustavuus ja helppous. Erilaisten taittomallien kokeileminen ja suunnitteleminen on helppoa ja elektroninen taitto-ohjelma antaa lähes rajattomat mahdollisuudet tehdä visuaalisesti näyttäviä sivuja. Päätetaiton aikana myös turha päällekkäistyö on vähentynyt, eikä sivujen valmistuminen ole enää kiinni siitä, miten toimittajien ja kirjaltajien aikataulut sopivat yhteen. Latomossa kirjaltajat taittoivat kaikkien osastojen sivut ja toimittajien aikaa kului oman vuoron odottamiseen. Päätetaitossa yhden

sivun valmistamiseen ei useimmissa tapauksissa tarvita enää toimittajan ja kirjaltajan yhteistä työpanosta, vaan taittovastuussa oleva toimittaja taittaa sivunsa itsenäisesti.

Taittovastuun siirtyminen kokonaan toimittajille ei ole kuitenkaan täysin poistanut päällekkäistyön ongelmaa. Toimittaja vastaa myös kirjaltajan taittamien sivujen ulkoasusta, jolloin kirjaltaja taittaa toimittajan antamien ohjeiden tai taittomallin mukaisesti.

Päätetaittoon siirtyminen on muuttanut paljon toimittajan työkuva. Taittamisesta on tullut yhä merkittävämpi osa toimittajan työtä. Taitto hallitsee koko iltavuoroa, ei ainoastaan paria viimeistä tuntia ennen dead-linea kuten paperitaiton aikana. Päätetaitossa taittamisen rytmittäminen on väljempää ja joustavampaa, sillä sivumäärät ja ilmoitukset ovat osastojen tiedossa jo iltavuoron alkaessa. Tämä mahdollistaa sen, että sivuja voi taittaa pala palalta hyvissä ajoin sitä mukaan, miten jutut valmistuvat ja välittyvät illan mittaan.

Kun taittaminen hallitsee yhä kokonaisvaltaisemmin toimittajan työtä, työmäärä ja kiire ovat lisääntyneet. Samassa ajassa pitää ehtiä aikaisempaa enemmän, jopa niin, että jotkut Keskisuomalaisen toimittajat uhraavat työtehtäviensä hoitamiseen omaa aikaansa. Päätetaittoon siirtymisen jälkeen myös aikaa kirjoittamiselle ja muille työtehtäville on vähemmän. Ongelma koskee pääasiassa iltavuorossa olevia toimittajia sekä toimitussihteereitä. Päivävuoroihin taittaminen ei välttämättä vaikuta kovin paljon. Työnkuva ei ole

oleellisesti muuttunut myöskään uutisosastolla, jossa taittamisesta vastaavat taittosihteerit. Päätetaidon aiheuttamat muutokset näkyvät Keskisuomalaisessa parhaiten pienillä erikoisosastoilla (urheilu, kulttuuri, talous, ulkomaat), joissa iltavuorossa on useimmiten vain yksi toimittaja kerrallaan. Kiire leimaa työntekoa ja perusteellisempi paneutuminen asioihin on vaikeampaa. Se koskee niin kirjoittamista kuin taittamistakin. Taittamisesta tulee helposti rutiininomaista, jolloin toimittaja turvautuu samoihin taittoratkaisuihin kerta toisensa jälkeen. Niinpä monet Keskisuomalaisen toimittajat haluaisivat osallistua säännölliseen jatkokoulutukseen, jossa voisi ammentaa uusia ideoita. Monet kaipaavat erityisesti visuaalista taittokoulutusta. Työn ohessa niksien ja taitto-ohjelman tarjoamien mahdollisuuksien kokeileminen on toimittajien mielestä vaikeaa jo ajankäytön takia.

Useimmat Keskisuomalaisen toimittajat pitävät päätetaidosta, eivätkä kaikki koe työmäärän ja kiireen lisääntymisen takia stressiä tai paineita. Kiire kuuluu toimittajan työn luonteeseen. Muutamat toimittajat olisivat valmiita luopumaan kokonaan taittamisesta, jos se olisi käytännössä mahdollista. Taittotyön organisoiminen uudelleen kaikkia toimittajia tyydyttävällä tavalla vaatisi kuitenkin monen uuden työntekijän palkkaamista ja siihen ei lehdissä ole tällä hetkellä resursseja.

Uusi taittojärjestelmä on lisännyt toimittajien vastuuta sivujen valmistumisesta. Aikaisemmin vastuun saattoi jakaa

kirjatyöntekijöiden kanssa, mutta päätetaiton aikana toimittaja huolehtii paitsi omien myös kirjaltajan tekemien sivujen valmistumisesta ajallaan. Muutaman toimittajan mielestä taittaminen hallitsee työtehtäviä jo liikaa. Näyttävästä ulkoasusta uhkaa tulla itsetarkoitus sisällön kustannuksella. Kun jokainen osasto taittaa itsenäisesti omat sivunsa, lehden yleisilmeestä ei huolehdi kukaan. Taiton peruslinjoista on päätetaitossa helppo ja joskus houkuttelevaakin lipsua. Kaikki toimittajat eivät kuitenkaan ymmärrä, että rohkea ja rajoja rikkova taitto, joka sopii kenties kulttuuriosastolle, ei enää toimikaan talous- tai ulkomaan osastolla.

Kiireestä ja työmäärän lisääntymisestä huolimatta vain harva Keskisuomalaisen toimittaja ja kirjaltaja kokee työnsä muuttuneen kielteisesti. Päätetaitto on päinvastoin parantanut työmotivaatiota. Määräaikaisella sopimuksella töitä tekevät toimittajat arvioivat lisäksi työmahdollisuuksiensa parantuneen päätetaiton opettelemisen myötä. Iän, sukupuolen tai työkokemuksen välillä ei ole suuria eroja. Vanhemmat toimittajat suhtautuvat päätetaittoon yhtä myönteisesti kuin nuoremmatkin. Uusi taittojärjestelmä koetaan mielekkääksi osaksi toimitustyötä. Päätetaitto on haastavaa, mielenkiintoista ja luovaa ja se antaa mahdollisuuden kokeilla visuaalisuuden rajoja. Työn mielekkyyden takia useimmat toimittajat haluavat itse taittaa mahdollisimman paljon. Toimittajat pitävät mustasukkaisesti kiinni oikeudestaan taittaa. Kirjaltajien taitettavaksi jää usein se, mitä toimittajat eivät ehdi tehdä. Esimerkiksi urheiluosastolla töiden jakaminen nousee

osaston vuosittaisessa "kritiikkipalaverissa" toistuvasti esille. Kirjaltajilla olisi aikaa taittaa muitakin kuin vain yksitoikkoisia tulossivuja, mutta toimittajat taittavat mieluummin itse. Osa taittavista toimittajista ei halua kirjaltajien apua, sillä heidän mielestään sivut valmistuvat helpommin ja nopeammin, kun työn tekee itse. Silloin aikaa ei kulu turhaan taittomallin selittämiseen kirjaltajalle.

Päätetaitto on merkinnyt melkoisia mullistuksia Keskisuomalaisen kirjaltajille, joista osa siirrettiin taittotyöhön latomosta toimitukseen. Keskisuomalaisen kirjaltajille tärkeintä on ollut työpaikkojen säilyminen. Päätetaittoon kirjatyöntekijät suhtautuvat ristiriitaisesti. Taittaminen päätteellä on mielenkiintoista ja kirjaltajienkin kädessä "hiiri" tuntuu mukavammalta kuin latomon aikainen puukko. Sen sijaan työn sisältöön kaikki kirjaltajat eivät ole tyytyväisiä. Latomon aikainen työnkuva on muuttunut melkoisesti ja kirjaltajien kohdalla muutos on merkinnyt työmäärän tuntuvaa vähenemistä. Osa kirjaltajista kokee työnsä yksipuoliseksi ja aika ajoin turhauttavaksi, sillä päivittäiset rutiinisivut lankeavat toistuvasti kirjatyöntekijöille. Samalla vahva ammattiylpeys on saanut kolauksen. Latomon aikana sivujen valmistuminen oli täysin riippuvainen kirjaltajien työpanoksesta, nyt taittovastuu on siirtynyt toimittajille, jotka myös taittavat suurimman osan sivuista. Kirjatyöntekijöiden mielestä arvostus heidän ammattikuntaansa kohtaan on vähentynyt sekä heidän itsensä että toimittajien silmissä.

On selvää, että vastuu sivujen ulkoasun suunnittelusta

täytyy säilyä toimittajilla. Kirjaltajat ovat ammattitaitoisia taittajia ja he hallitsevat myös päätetaiton, mutta vastuun siirtäminen ulkoasusta osaksi kirjaltajille on mahdollonta. Uutisten arvottaminen ja vastuu juttujen sisällöstä kuuluu journalistiikan ammattilaisille, toimittajille. Taitotyön jakaminen ei sen sijaan pitäisi muodostua ongelmaksi. Kaikkien etu on se, että kirjaltajat kokevat työnsä haastavaksi ja mielekkääksi. Vaikka kirjaltajat arvioivat arvostuksensa vähentyneen, useimmat toimittajat ymmärtävät heidän työnsä arvon. Ilman kirjaltajien apua toimittajien työmäärä ja työpaineet olisivat vieläkin suuremmat.

Useimmille Keskisuomalaisen toimittajille ja kirjaltajille päätetaittoon siirtyminen on ollut tervetullut muutos, mutta kaikki eivät ole sopeutuneet yhtä hyvin työmäärän lisääntymiseen. Kiire on lisännyt paineita ja stressiä työssä. Työ on muuttunut lisäksi entistä yksinäisemmäksi, kun jokainen keskittyy taittamiseen oman päätteensä äärellä. Kontaktit muihin työtovereihin ovat selvästi vähentyneet, minkä lähes kaikki toimittajat ja kirjaltajat kokevat suurena epäkohtana. Toisaalta työn itsenäisyys viehättää, toisaalta kaivataan latomon aikaista hälinää, jolloin kaikkien osastojen toimittajat kokoontuivat taittamaan sivujaan yhtä aikaa. Samalla tarkastettiin toisten sivuja mahdollisten virheiden sekä päällekkäisjuttujen varalta ja annettiin taittovinkkejä. Yhteenkuuluvaisuuden tunne oli paperitaiton aikana voimakas. Toimittajien ja kirjaltajien suhteet ovat päätetaiton aikanakin säilyneet hyvinä. Muutaman toimittajan mielestä välit ovat entisestään parantuneet kirjaltajien siirryttyä

toimitukseen. Lähes kaikki haastateltavat olivat kuitenkin sitä mieltä, ettei päätetaitto ole vaikuttanut kovinkaan paljon toimituksen ilmapiiriin. Paineet tulevat muualta, muun muassa työvoiman tarpeesta, jatkuvasta teknisestä muutoksesta ja tulevaisuuden kehitysnäkymistä.

Keskisuomalaisessa päätetaittoon siirtyminen on ollut suhteellisen helppoa. Muutosvastarinta on ollut vähäistä ja suuri enemmistö kokee päätetaiton mielekkäänä osana toimintustyötä. Latomon hävittyä muutoksessa kokonaan kirjaltajat on pystytty sijoittamaan uusiin tehtäviin, osa taittotyöhön toimitukseen, osa muun muassa markkinointitehtäviin. Keski-suomalaisessa ketään ei ole tarvinnut irtisanoa päätetaiton takia. Tehtävien uudelleen organisointi on tapahtunut joustavasti siten, että kirjaltajat ovat taitossa toimittajien apuna niillä osastoilla, joilla tarve on suurin. Esimerkiksi urheilussa kirjaltajien taittoapu on lähes välttämätöntä. Kirjaltajat ovat sopeutuneet hyvin työskentelemään toimituksen alaisuudessa. Kirjatyöntekijöiden kannalta pahimpia uhkakuvia ovat työmäärän väheneminen entisestään ja taiton yksipuolistuminen. Ongelma ei ole Keskisuomalaisessa suuri, sillä isossa toimituksessa työskentelee vain muutama kirjatyöntekijä. Siitä huolimatta kirjaltajien työmotivaation parantamiseen pitäisi kiinnittää enemmän huomiota ja se vaatii joustoa myös toimittajilta.

LÄHDELUETTELO

HAASTATTELUT

Risto Pynnönen, Keskisuomalaisen varapäätoimittaja,

13.6.1997

Kalervo Toivola, Suomen Journalistiliiton järjestösihteeri,

2.12.1997

Pekka Lahtinen, Viestintäalan ammattiliiton liittosihteeri,

4.12.1997

KIRJALLISUUS

Enlund 1992: Nils Enlund, Uusi toimitustekniikka. Suomen Sanomalehtimiesten Liiton tekninen ohjeisto. Helsinki 1992.

Hemanus 1988: Pertti Hemanus, Suomen sanomalehdistö tänään ja huomenna. Suomen sanomalehdistön historia 3. Jyväskylä 1988.

Henning, Ojala, Pellinen 1988: Carl Henning, Esko Ojala ja Jukka Pellinen, Sanomalehden ulkoasuopas. Forssa 1988.

Hirsjärvi, Hurme 1985: Sirkka Hirsjärvi, Helena Hurme, Tee-mahaastattelu. Kolmas painos. Helsinki 1985.

Jyrinki 1977: Erkki Jyrinki, Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. Kolmas painos. Vaasa 1977.

Kotilainen 1991: Lauri Kotilainen, Lehdentekijän käsikirja. Forssa 1991.

Kuutti 1994: Heikki Kuutti, Journalistiikan sanasto. Jyväskylä 1994.

Löyttyniemi 1988: Veikko Löyttyniemi, Sanomalehdistön rakenne ja talous 1940-luvulta 1980-luvulle. Suomen lehdistön historia 3. Jyväskylä 1988.

Mervola 1995: Pekka Mervola, Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771-1994. Vammala 1995.

Moen 1984: Daryl R. Moen, Newspaper Layout and Design. Iowa 1984.

Salminen 1988: Esko Salminen, Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950-1980. Suomen lehdistön historia 3. Jyväskylä 1988.

Toivola, Helle 1992: Kalervo Toivola ja Meja Helle, Millä ehdoilla uuteen tekniikkaan? Suomen Sanomalehtimiesten Liiton neuvotteluohjeisto lehdistön paikallisia neuvotteluja varten. Helsinki 1992.

Torvinen 1982: Taimi Torvinen, Ulkomaisen sanomalehdistön historia. Espoo 1982.

SANOMALEHTIMIES-/JOURNALISTI-LEHDESSÄ JULKAISTUT KIRJOITUKSET:

Horppu 1993: Teija Horppu, Kokosivuntaitto kirvoitti kielenkannattimia Heinolassa. Journalisti 15.4.1993.

Jaakko Rauramo arvosteli rajusti lehdistön kolmikantasopimusta. Journalisti 18.2.1993.

Kangas 1991: Pertti Kangas, Sähköinen sivutaitto tekee tuloaan toimituksiin. Sanomalehtimies 14.2.1991.

Kirjaliitto haluaa pitää päätetaiton tiukasti käsissään yksöislehdissä. Journalisti 5.8.1993.

- Koivisto 1994:** Erkki Koivisto, Hilavitkuttimet eivät auta ideointia. Journalisti 1994.
- Kortelainen 1991:** Kari Kortelainen, Talokohtainen malli on paras päätetaitossa. Sanomalehtimies 25.4.1991.
- Laine 1993 (1):** Antero Laine, Itä-Savo oli digitaalikauden edelläkävijä. Journalisti 30.9.1993.
- Laine 1993 (2):** Antero Laine, Sivutaitto saattaa turvata Kansan Uutisten olemassaolon. Journalisti 1.4.1993.
- Laine 1993 (3):** Antero Laine, Sivutaittoon siirtymisessä noudatettu viisaan ja köyhän miehen periaatetta. Journalisti 4.2.1993.
- Luostarinen 1994:** Heikki Luostarinen, Kestääkö etiikka työn muutokset? Journalisti 6.10.1994.
- Ratia 1991:** Martti Ratia, Palkkauksen uudistaminen. Sanomalehtimies 17.1.1991.
- Sananvapauden puolesta 1994.** Journalisti, pääkirjoitus 28.4.1994.
- Tala 1990:** Martti Tala, Demari siirtyy ensimmäisenä tietokonetaittoon. Sanomalehtimies 8.11.1990.
- Tärkein asia 1993:** Journalisti, pääkirjoitus 18.2.1993.
- Ylönen 1991:** Antti Ylönen, Päätetaitto mullistaa lehdentekoa voimakkaasti. Sanomalehtimies 25.4.1991.

Kuinka paljon joudut
taittamaan päätteellä?

Päivittäin ()
Muutaman kerran
viikossa ()
Muutaman kerran
kuukaudessa ()
Hyvin harvoin ()
En lainkaan ()

Taitoitko ennen
päätetaittoon siirtymistä?

Kyllä () En ()

Seuraavassa on joukko väittämiä. Ympyröi se vaihtoehto, joka
parhaiten vastaa omaa käsitystäsi päätetaitosta.

	Täysin samaa mieltä	Jokseen- kin samaa mieltä	Jokseen- kin eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Päätetaittoon siirty- minen oli helppoa	1	2	3	4
2. Olen saanut riittävästi koulutusta päätetaittoon	1	2	3	4
3. En vieläkään hallitse päätetaittoa riittävän hyvin	1	2	3	4
4. Keskisuomalaisen taitto-ohjelma oli helppo oppia	1	2	3	4
5. Päätetaitto on parempi kuin vanha taittojärjestelmä	1	2	3	4
6. Päätetaiton avulla teen parempia sivuja kuin aikaisemmin	1	2	3	4
7. Päätetaitto on vaikuttanut myönteisesti lehden ulkoasuun	1	2	3	4
8. Päätetaitossa sivut valmistuvat nopeammin	1	2	3	4

	Täysin samaa mieltä	Jokseen- kin samaa mieltä	Jokseen- kin eri mieltä	Täysin eri mieltä
9. Päätetaitto on lisännyt työmotivaatiotani	1	2	3	4
10. Päätaitto vie liikaa aikaa muilta työtehtäviltä	1	2	3	4
11. Juttujen kirjoittamiseen on vähemmän aikaa kuin ennen	1	2	3	4
12. Työmääräni on kasvanut päätetaiton myötä	1	2	3	4
13. Päätetaitto on lisännyt paineita työssäni	1	2	3	4
14. Päätetaitto ei kuulu toimittajan työnkuvaan	1	2	3	4
15. Taitto pitäisi siirtää kokonaan kirjaltajille/ taittotoimittajlle	1	2	3	4
16. Päätetaitto on mielekäs osa toimitustyötä	1	2	3	4
17. Päätetaitto on lisännyt iltavuoroja	1	2	3	4
18. Päätetaitto vaatii vähemmän väkeä vuorotyöhön	1	2	3	4
19. Päätetaitto on tuonut lisää vastuuta	1	2	3	4
20. Päätetaitto on vähentänyt kontakteja muihin työtovereihin	1	2	3	4
21. Päätetaitto on vaikuttanut negatiivisesti				

	Täysin samaa mieltä	Jokseen- kin samaa mieltä	Jokseen- kin eri mieltä	Täysin eri mieltä
22. Pidän siitä, että päätetaitto on itsenäistä työtä	1	2	3	4
23. Kontaktit eri osastojen välillä ovat vähentyneet päätetaiton myötä	1	2	3	4
24. Yhteistyö kirjaltajien kanssa toimii hyvin	1	2	3	4
25. Yhteistyö toimittajien kanssa toimii hyvin	1	2	3	4
26. Päätetaittoon siirtyminen on vähentänyt väkeä toimituksessa	1	2	3	4
27. Uusien työntekijöiden tarve on vähentynyt päätetaiton myötä	1	2	3	4
28. Päätetaitto on helpottanut työn organisointia osastoilla	1	2	3	4

Millaisia muita ongelmia tai vaikeuksia olet kohdannut omassa taittotyössäsi?

Mitä muita hyviä puolia päätetaittoon mielestäsi vielä liittyy?

KIITOS!!!